

קול סיני

בטאון בלתי מפלגתי של באמני התורה בישראל

העורך מ. הלוי

תמו התשכ"ד

גליון 32 — "מכרך ג'

ב"ה

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

הרה"ג יוסף קאפח שליט"א, חבר בית הדין בירושלים, פאר יהדות תימן

תפקידי הרבנות במבחן הימים!

בגליון זה מתפרסם מאמרו של חברנו עו"ד אליהו בן-זמרה, (אשר שימש כמזכיר ועדת הבחירות לרבנות הראשית) מאמר זה משמש כפתיחה לדיון על תפקידי הרבנות במבחן הימים, עת מנסה המחנה החילוני לנתק את הקשרים האחרונים בין התורה והמדינה.

ברצון נפרסם תגובות הערות והארות בנידון, הדברים מתפרסמים על דעת כותבם.

צלב בבית, ההסתדרות!"

הארכיבישוף ג'ורג' חכים ראש העדה הקתולית בישראל, הצטרף להסתדרות וקיבל בטקס חגיגי מידי מוזכר ההסתדרות מר א' הרן בקל, פנקס חבר מס' 762935 של ההסתדרות, לאחר מכן הריע חבר ההסתדרות החדש הכומר והמוזכר כוסית לצדן המאוחד ה' טקס נערך בבית הועד הפועל בתיא, בעמדות אנשי כמורה וחברי הועדה המרכזת של ההסתדרות, הארכיבישוף ג'ורג' חכים צופו ל צאת לביקור בארצות אירופה ואמריקה, ולהיפגש עם ראשי הכנסיה הקתולית במדינות אלו.

מוזכר ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בישראל, הרים כוסית עם ה' בישוף ותמונתם הופיעה בטער העתונות העברית, לבשר לעם ולנוער בציון ובת' פוצות על מפנה חדש ביחסי העברים והנוצרים.

מה מסתתר אחר צעדו המזרחי של הבישוף הדיפלומט, ימים עוביחו. "הכוחותיו" במשך שנות קיום המדינה, עקביותו וערמומיותו תזיבים להדאיג את ה- העם היושב בציון, לשם מה היה צריך הבישוף את פנקס חבר ההסתדרות, להגנת איזה אינטרסים מבקש את חסינותו וההסתדרות? האם מקרה הוא שרבו בזמן האחרון כומ- רים הנוצרים שמתקרבים להסתדרות ומצטרפים לתנועה, השערות מחרידות מת' גנבות ללבבות, אולי זוהי תכנית לטווח ארוך לערער את אשיות העם המדינה מב- פנים, אולי זוהי תכנית וגישה נוצרית, תדשה לפתרון, "בעית היהדות". את אשר לא הצליחו במשך אלפיים שנות רדיפות דכוי והתנכרות — מנסים בדרכי נועם אחת ו' התקרבות.

דוקא בתוך ההסתדרות הכללית של העובדים העברים, אשר בה נאבקים גושים רעיוניים שונים, אשר רובם ניתקו עצמם מדת ישראל ומורשת אבות, דוקא פה יצליחו תאים מסיונרים לרקום עור וצידיים ולזרוע בה סרטן מסיונרי, הבישוף ג'ורג' חכים, יודע את אשר הוא רוצה, והוא מכיר היטב את המבנה החברתי והממלכתי של מדינת ישראל, ויש לו בטחון כי הצלחתו להחזיר את אנשיו לתאי ההסתדרות יבטיחו גיבוי וחסינות לקיום מצות אמונתם: "להביא דבר משחם לעם הכופרים" כלומר ההסתדרות שהיא למעשה היסוד העיקרי לשלטונות המדינה, יהיו חייבים לתת חסינות וגבוי ל- פעילות התברים המסיונרים, לעזרה אחרת ולטובות הנאה אחרים אינם זקקים הבישוף ג'ורג' חכים ותבריו המסיונרים.

בידוע שזר משטר דימוקרטי ושיון זכויות בהסתדרות, ולא תתכן שלתבר ה- בישוף ג'ורג' חכים ואנשיו לא תנתן הזכות להשמיע מעל במות ההסתדרות ברחבי ה- ארץ הבמשברתיה את דברם לחברי ההסתדרות, כך שבניגוד לרצונם ולכוונתם של ראשי ההסתדרות, הם יתפכו את במות ההסתדרות ואת רשת ההסברה והתנוך המ' סועף שלה, גם לפרסום והסברה של תומר מסיונרי שתחילתו מרכזת וסופו מלכותת. קשה להבין כיצד נתקבלו כומרים נוצרים או נזירות נוצריות למסגרת מוגדרת שם: "ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ-ישראל" ואחר שהם חברים יש להם זכות להקים סיעה ולפעול באופן חפשי בתוך חברי ההסתדרות, ולעשות גי- פשות לסיעתם ולהשקפתם, ואיש לא יוכל למנוע בעדם, התוצאות יכולות להיות ת' מזרות מאוד, לא רק לגבי חברי ההסתדרות — אלא לגבי המדינה כולה — קבלת נוצ- רים להסתדרות פירושה מתן זכויות קידוח פירצה בספינת המדינה שכולנו נמצאים בה, גלים וזרניים מנסים להטביעה.

הבישוף-הדיפלומטי, הפקח העיקבי, יוצא למסע נצחון לארצות אירופה ולאמ-
ריקה — לא כדי להשפיע על האפיפיור שיכיר במדינתו, ובנשיאה הבכירתה, אלא כ-
די לצלצל בסעמוני „האזנה“ הנוצרית-יהודית שיצאה מציון וישראל, ולעודד את ה-
נער היהודי בתפרצות, לא להסס ולהיטמע באחוות הנצרות.
גל עצום של נישואי תערובת שוטף את הגולה, אין בית שאין בה מת(בולל) ו-
אלפי נער יהודי בתפרצות נמצא בסכנה חמורה של נישואי תערובות, אלפי משפחות נאבקות
על קיומן היהודי, ברית בלתי קדושה זאת של נצרות וישראליות הפרסום תמונות
המאורע, מהזים מסה נצחת ליהדות התפרצות ולבניהם, הם מהזים סכנה חברתית
ובטחונית לעם השוכן בציון.

אליהו צ. בן-זמרה עו"ד, ירושלים

„למדונו רבותינו“!

(בשולי בחירתה של מועצת הרבנות הראשית)

„לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול
תשמעו לא תנורו מפני איש כי המשפט
לאלוקים הוא...“ (דברים, א 17)

דרין קיים, דרי בית דין שבכל עיר ועיר הוא
„השופט אשר יהיה בימים ההם“, הפוסק לבני
עירו. מקום שאין בו בית דין, המרא-דאתרא רב
המקום) שנבחר ע"י בני עירו, הוא ממלא את
תפקיד השופט. מקום שאין בו רב, הרי הרב ש-
עשה לו כל יחיד הוא, המחייב אותו יחיד. בכל
שלושת המקרים הנ"ל החובה להישמע לרב, ק-
יימת ועומדת אפילו איננו גדול כקודמיו, „יפ“
תח בדרו כשמאל בדרור“; ואפילו אומר על
ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין.

לפני כחודשיים נבחרו על פי חוקי המדינה,
הרבנים הראשיים וחברי מועצת הרבנות הירא-
שית, על מנת לעמוד בראש מוסד הרבנות ה-
רשמית בארץ, המונה כמאה חמשישים רבנים ה-
קומיים וכולשג מאות חמשישים רבנים של ע-
דות, שכונות ובתי כנסת.
בקרוב גם תותקנה תקנות להסדרתם של רב-
נים מקומיים, על מנת לאפשר לכל אותם ישו-
בים שהם אין משום מה עדיין רב-מקומי, לב-
חור להם רב-מקומי.
ציוותה התורה:

✱

כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם בין
דין ובין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך
וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך
בו ובאת אל הכהנים הלווים ואל השופט אשר
יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר ה-
משפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן
המקום אשר יבחר ה' חשמרת לעשות ככל אשר
יורוך. על פי התורה אשר יורוך העל המשפט
אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר
יגידו לך ימין ושמאל. (דברים, י"ז, 8-11).
מספר הערות לגבי החולת מצווה זו בימינו:
בימינו שאין בית דין הגדול (קרי: זסיה-

בדורנו. במדינת ישראל יש להשתג לבני האמיר
לעיל כדלהלן: —

(א) מיהו „רב“? האם כל מי שקיבל סמיכה
הוא „רב“? הועיקר הוא: מיהו הרב, הסו-
מך? (ברור, שאין „הסמיכה“ של ימינו זהה
או דומה כל עיקר „לסמיכה“ שבימי ביהמ"ק?).
(ב) מה הן התכונות ההכרחיות הנדרשות מ-
„הרב“? המספיקה ידענה בתורה בלבד?
(ג) מיהו במדינתנו, בית דין שבכל עיר ו-
עיר? כיצד מתמנה או נבחר בית דין זה? מי
זכאי לבחור בו או למנותו? הו"ה לגבי „מרא-
דאתרא“? יתרה מזאת, הייתכן שבעיר אחת
יהיו שני מורי הוראה או שני בתי דין ונתאחד

חולק על רעהו? ולמי ישמע היחיד? היבחר לו את הטוח או המתאים לו? לדוגמא: בתי דין ביה ורבניה המופלגים המוסמכים של עק"ק ירושלים; וכה רב הפילוג, שאפילו לפגישה מד שותפת סביב לשלוח אחד אין מתונים!.

(ד) מה הם הסייגים המטלים על היחיד ב- עשיית רב לעצמו או האם הוא תפשי בבחירתו? על כל שאלות אלו בעלי ההלכה שבדור חיי- בים ליתן את תשובתם. אך לפחות מה שמעבר לכל ספק הוא, כי הרב חייב להיות בלתי תלוי לא באדם, ולא בגוף בני אדם, וכי המרות היי חדה שעליו חייבת להיות מרות ההלכה — ומרות זו בלבד!

אי תלותו של הרב, מחייבת בהכרח אי תלות במדינה, בממשלתה ובמוסדותיה. על כן, יש ל- הצטער על כך שחוק המדינה כופף את הרב למרותו, „בין היתר“: עיי קביעה של הדרך לב- חירתו, תנאי עבודתו, ומשכורתו. במיוחד יש להסתייג מהאפשרויות הניתנות עיי המחוקק, למפלגות כלשהן, או לבני אדם הרחוקים מיראת שמיים ומקיום מצוות, לקבע מי ומי ישמש בתפקיד חבנות.

עם זאת, הואיל והמחוקק מסרב להבטיח את אי תלותו של הרב, אין מסיבה זו לבטל את ערכו של מוסד הרבנות הירושמית.

רבנים הראויים לשמם, כפי שיש לקוות יהיו חברי מועצת הרבנות הראשית הנוכחית, יוכלו להבטיח בעזרת ציבור שומרי המצוות בארץ, את עצמאותם, אפילו בנסיבות דלעיל.

על אילו שאלות חייבת ליתן את הדעת, רבנות עצמאית ובלתי תלויה כנ"ל במדינתנו החילונית, בה רוב מנהגיה וחלק ניכר מתושביה אינם שומרי מצוות?

— משפט המדינה ומשפט התורה: —

(א) האם יש לחברי „הכנסת“, — שרובם פורקי עול, כופרים ונוטרים ושנאוי עיי הדת מים להם — דין של ז' טובי העיר?

(ב) הואיל ורוב חברי הכנסת, בעבודת הת- קיקה אינם מכוונים דעתם לשם שמים, אינם הולכים בדרך התורה, ואינם נלחמים מלחמות ה', האם חוקיהם — שלא ארשרו גם עיי גדולי הה- לכה שבדור — מחייבים את הצבור? במיוחד, האם מחייבים אותם תוקים העוסקים במיסוי ו-

בהפקעות מקרקעין (שהם מבחינת גולה): בשיו- יון זכויות האיש והאשה (כגון): הפקעת דיני ה- ראיות ההלכתיים, דיני ירושה, ודין גכסי מילוג עיי חוקי שיווי זכויות האשה — תשי"י); וב- משפט הפלילי (כגון): קביעת אחריות פלילית וטילונית לפעולות השליח).

(ג) האם מותר להשתתף בעבודת החקיקה של „הכנסת“ ובמיוחד בממשלה? האם אין בכך מ- שום איסור התחברות לרשעים?

(ד) האם מותר ליתן סמכויות של ושרה במס- גרת הרשות המבצעת והשופטת בידי פורקי עול, נשים ונכרים?

(ה) האם מותר להפעיל כשופט או כפקיד, את חוקי העכו"ם שה „כנסת“ מחוקקת? במיוחד או- תם חוקים בשטח המשפט הפומבי, שניתנו לשם תיקון המלכות ומפני שהשעה צריכה לכך?

(ו) האם מותר להודקק כתבוע (או כטוען) ל- בתי המשפט החילוניים של המדינה? האם אין לבתי משפט אלו ולדיניהם, דין ערכאות דינים של עכו"ם?

(ז) מהו התקף ההלכתי של בתי-הדין הרבניים שהוקמו על פי חוק „הכנסת“? במיוחד, מה מע- מדו של בנת הדין הרבני הגדול לערעורים? ה- מחייבות החלטותיו של בית דין זה את בתי הדין האזוריים?

ב. יחסים חברתיים בין שומרי מצוות — ל- פורקי עול. (דהיינו: אפיקורסים, עופרי עבירה להכעיס או לתיאבון, ותינוקות שנשבו לבין ה- גוים) ולנכרים.

1. שומרי מצוות ופורקי עול.

(א) האם מותר להתרועע עם פורקי עול (ב- מסיבות, בטיולים וכיו"ב)? האם מותר להתחבר אל פורקי עול? (במסגרת אגודה פוליטית — מפלגה חילונית לדוגמא — או חברתית אח רת)?

(ב) האם מותר לאכל ממשקה או ממאכל של פורק-עול? (ולא דוקא, מבחינת דיני כשרות!).

(ג) האם כשרה עדותו של פורק-עול?

(ד) האם הקונסרבטיבים או הרפורמים (הבדל גדול יש בין שני הסוגים!!) הינם בבחינת פור- קי עול כנ"ל? אם לאו, מהן התשתיות לשלש השאלות דלעיל? והאם יש להכיר בפסקים ר- במעשי רבניהם ובתי דיניהם של יתרים אלו?

(ה) האם חובה להוכיח את פורקי העול ? אם כן, באיזו צורה ? אם לאו, האם אין לפחות ל- קיים מצות מתאה במעמד כל עבירה של פורק עול ?

(ו) האם מותר (או אפילו חובה) לנהוג באי ישר ביהסיגו עם פורקי-העול על מנת לבסס את שלטון התורה בחיינו על מנת להרבות לפחות את קיום המצוות בעם ? (בהקשר זה: האם מ" תר להשתתף ולהיות פעיל במסגרת המפלגות הדתיות ?)

2. בין שומרי מצוות ונכרים

(א) האם מותר למדינה (ע"י משרד הדתות) לתמוך בכנסיות הגוצריות ובגית מסגדים ל- מעוט המוסלמי ישבאר ? (ע"י תקציב, סליח כבישי גישה, ברוק מבנים וכיו"ב) ?

(ב) האם מותר למכר כלי נשק לנכרים ? (כ- גון: לגרמניה בת-עמלק).

(ג) האם מותר למדינה לכרות בריתות תר-בתיות עם מדינות גוצריות או להשכיר מקרק-עין לנצרים ולמוסלמים בארץ ?

(ה) השאלות הנ"ל בס' 1 (א), (ב) ו" (ג) ל- גבי פורקי עול, יפות גם לגבי נכרים ?

ג. חינוך

(א) האם מותר ללמד או ללמד באוניברסי-סה (כולל אוניברסיטה „בר-אילן“), בעיקר ב- מסגרת חוגים כגון: מקרא ותלמוד (העוסקים בין היתר בבקורת התורה שבכתב ושבעל פה); פילוסופיה ומדעי הדתות ? שאלה זו יפה לכל לימוד במוסד בו נלמדים המקצועות הנ"ל.

(ב) האם מותר ללמד במוסד בו החינוך הינו מעורב, לבנים ולבנות יחדיו ?

(ג) האם מתרת התרועעות בין זכרים ונק-בות, בפגישות במסיבות, ובטיולים ? אם כן, מה הם הגבולות להתרועעות זו ?

(ד) האם מותר לזכר או לנקבה ללבוש בגדים על פי האופנה ? או להתהלך כמעט עירומים על פי האופנה (כגון: על שפת הים, סבריכת שחיה או בוצעות תל-אביב) ?

(ה) האם מותר לבת, ללמד או ללמד תורה (כנהוג בבתי-ה"ס של הממ"ד החינוך העצמאי) ?

ד. פקוח נפש של הצבור.

(א) האם מותר לגייס בנות לצה"ל ? והאם

לבת מותר להתגייס לצה"ל תבאיו מסגרת ? (ג-ח"ל, הודאה; ור' בהקשר זה גם השאלות שבפ' ב' סע' א' ובפ' ג' סע' ג').

(ג) האם מותר להפעיל בשבת את שרותי: הדאר (קטר צבאי ואזרחי) והמשטרה ? אם כן, באיזו מידה הלאילו צרכים ?

(ד) שבתם של נציגי ישראל בחו"ל — מהו המותר ומהו האסור בה ?

(ה) האם מותרים מעשי תגמול (כולל מלחמת סעי') תוך סיכון חיי אדם וגרימת מות (לאחז-טו) ? האם מותרים מעשים אלו ביום השבת ?

(ו) האם מותר לכרות בריתות צבאיות עם נכרים ?

ה. כלכלה

(א) מה דינם של מפעלים אשר תובדים ביום שבת ומעמד — היש להודקק לשרותי הנברי במפעלים אלו ?

(ג) האם מותר לשרת במפעלים או באניות המושעלים בשבת כנ"ל ?

(ד) האם מותר להשתתף בעסק, במפעל או במיזם כלשהו בו השותפים הנם פורקי עול ו- אשר מושעל ביום השבת, או אגב ביצוע עבי-רה, ע"י השותפים הנ"ל המשתלמים עם השותף שומר המצוות את הרווחים (כולל הרווחים ש- באו בעבירה כנ"ל) ?

(ה) האם רכישת מציות בגוף משפטי המפעל את עסקיו ביום השבת (או תוך עבירה) הינה מבחינת השתתפות כנ"ל ? (כגון מצית חבר ב" א.ש.ד, או מניה בסולל בונה בע"מ) ?

(ו) האם מותר להשמיד חברי מאכל, על מנת למנע הפסד מהתקלאים וממילא לנטישת התק" לאות עקב כך ?

(ז) מה הם הגדרים של מצוות התלויות בא-רץ — בדיני: שמיטה, תרומות, מעשרות, ערלה וכיו"ב ? (ספק רב אם פרי הארץ המגיע לחבוצות ולשווקים כשר מבחינת הדינים הנ"ל.)

(ח) מה הם הגדרים של מצוות „לא תשיג גבול רעך“ ובחיי הכלכלה של ימינו ?

ו. שונות

(א) האם יש לראות במדינת ישראל „אתחל-תא דגאולה“ ? אם לא, מהו מקומה של המדינה במסגרת ההלכה ?

השמחה במעונם של מנויינו למזל-טוב

- * להרהיג אליהו פרדס שליט"א רבה של ירושלים לנישואי הבת למזל טוב
- * לידידנו הרב אליהו כי טוב היו בקבלו משרת המזכיר הראשי של הרבנות הראשית לישראל, כה לחי!
- * להרב ישראל וינברג היו סגן מנהל משרד הדתות. להולדת הבן שיחי שתזכו לגדלו לתורה וליראה לתפארת המשפחה.
- * לחברנו הרב אבנר בנימינוף היו לנישואי
- * להרב מנחם מירולנר היו בהגיע הבן יוסף יצחק נ"י למצות.
- * לידידנו מר יחזקאל סופר היו בהגיע הבן למצות.
- * לחברנו מר יהודה דיל היו במיליאנו בהגיע הבן מרדכי נ"י למצות תגדלוהו לתורה וחופה.
- * לידידנו ר' חיים דוד כץ היו לנישואי הבת.
- * לחברנו עו"ד אליהו בן-זמרה היו למנויו כחבר המועצה הדתית לירושלים
- * לחברנו מר שלמה פרדס היו למנויו כחבר המועצה הדתית לירושלים
- * למר משה בביוף נ"י לאירוסיו.

ניתם ראשי ישיבות ורבנים היושבים ועל כס הרבנות שותקים ונגמעים מלהשיב. תהא וההמנעות הנ"ל של בעלי ההלכה וש- בדור, נובעת מחשש טעות בדבר ההלכה, מ- חשש הפיכת בני הציבור משוגגין למזידין, מ- חשש התרמתם ע"י התולקים על פסקם, מ- חשש שבירת מטה לחמם או מחשש אבדן יק- רתם בעיני הציבור — תשואות אלו אינם מ- הווים לענ"ד צידוק הלכתי לעמדה הפסיבית והנייטרליסטית של רבנים אלו בימינו, ימי עת לעשות לה'!

לא יתכן כי רב יצטמצם בשאלות איסור והיתר בעלות כוון טכני בלבד, כגון: „אם שחיטה זו טריפה היא? או, אם ערוב זה כשר הוא? (ראינו מזלזל חי' בדיני שר חיסה וערוב).

לא יתכן כי רב יקבע את עמדת ההלכה רק בעת שפונים אליו וכי הוא יטוש את צי- בור שומרי המצוות, אשר בדלית בריחה יחד פש לעצמו לפי החשי לבו והבנתו „פתרונות" לשאלות הנ"ל (כפי שמעשה, עושה כל אחד מאתנו בירדעין או בלא יודעין).

ל בסוף, לא יתכן, כי תוסחש, בביכול, עוצתו של גותן תורת - התיים, תמי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים כ- כל התורה הזאת אשר אנוכי גותן לפניכם ה- יום". (דברים, ד' 8).

(ב) האם יש לחגג את יום הקמתה של המדי- נה? אם כן באיזו צורה? בתפילה? בלבוש? במאכל?

(ג) האם מותר לגרום להפלה מלאכותית ב- אשה בהריון שעה שאין כל חשש לחיי האם ו- אילו קרוב לודא, כי הולד הוא גסה אומלל ללא תקנה? (כגון אשה שבלעה תרופת תללאומיד ב- תקופת הריונה).

(ד) האם מותרים נתוחי מתים אשר עלולים לעזור בעקיפין בגילוי אמצעים להגדלת סי- כויי חייהם של בני עמנו בעתיד? (כגון מתו- סרטן או קרבות רצח).

על שאלות אלו (בעיקר) תייב רב בלתי תלוי ועצמאי להשיב.

י' יש אמנם תריגים כגון: פסקיהם של גדולי ה- הלכה ז"ל שהלכו לעולמם לא מכבר, כהר" ב. צ. מ- איר ח' עוזיאל; גרא"ה קוק; התעון איש; הר" י. א. הרצוג; הר" משולם ראט; ויבדלו לחיים הרב עובדיה יוסף שליט"א, בספריו „יביע אומר" ובמדורו הקבוע ב„קול סיני"; הרב י. א. ולדנברג מחבר הס' „הלי כות מדינה" היחיד בסוגו ובהיקפו. הרבנים שדבריהם מתפרסמים מדי פעם בבטאני הלכה כ: „תורה והמד- נה". „סיני"; „פרדס"; „נועם" וכיו"ב או בססקי בתי ה- דין הרבניים, אגב מי יתן ו„קול סיני" יחוש מדורו כידון וישמש אף הוא במה לחריגים אלו!

צבור שומרי המצוות עומד עברך בפני הש- אלות הנ"ל, ושעה שבעלי ההלכה ושכדור, בי-

הרב יוסף קאפח על חודש תמו

נקבעו, וכענין דברי רס"ג בפירושו למשלי יא חי וז"ל חורג צדקה שכר אמת, ענינו שהצדיק נעזר לעשיית הטוב בעשיית טוב אחר, נעזר בצום לעזיבת החטא ובתפלה ולמד התורה לצ" סוק ביום הצום ולכך אמרו חכמים שכר מצוה מצוה (אבות פ"ו ב) ע"כ. אמת הדבר מכל אלה הצמים ומקיימים מצות חכמים ומתורה שבדברי הקבלה עם התעוררות והשגת כל מטרות הצום או ללא התעוררות אינם מאותם ההולכים אחרי שרירות לבם, וללא ספק עמיתים הם בתורה וב" מצות, אלא שום מיני עברות שנתחברו בתוכנו ואותם אנו דשים בעקבנו עד שנעשו לנו בה-תר, ומהם צריכים אנו להתעורר, ואותם צרי-כים אנו לעקור, כי לא רק שאינם מקרבים את הנאולה אלא אף ממשיכים את התחבן ותם הם שעליהם אמר הרמב"ם ז"ל, "שהיו כמעשנו ע-תה" וכמ"ש חז"ל בעון שנאת תנם הרב הבית השני (יומא ט ב), רגילים בימינו יחדים שומרי תורה ומצות לתקוף סיעה את חברתה כאלו היו כופרים בעיקר ותלק ונחלה אין להם באלקי יש-ראל, ללא הרגשת החוצצות והרסניות העובעות מכתתיות צרה וזועתיות זו, ידועים הם חברי ר"י תנן בסנהדרין טו ב) אין עושין שלש עיירות הנדחות בארץ ישראל, "משום קרתה" וכבר ש"אלו על טעם זה של ר' יוחנן וכי היכן הוחזרנו שלא לעשות קרתה בארץ ישראל? ישו ו-יעשו, וכבר אמרו כי האזהרה היא, "ולא תשימו קרתה" (הברים יד א) ואין תימה שזה תוך מ-פשוטו של מקרא ושכבר הוציאו גם תולתו של מקרא תוך מפשוטו בדרשם לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות (יבמות יא ב), אמר מעתה סוף הפסוק טעם לראשיתו לא תתגודדו אל תיעשו אגודות אגודות כדי שלא תשימו קרתה, כדי שלא תגרמו שיהיו ביניכם נדחים, כי האדם הפשוט שאינו אמן על כרכי הכתתיות בראותו השיקוצים מושלבים משומרי תורה על שומרי תורה והתברך בלבבו לאמר שומר נפשו ירחק מהם, וקרה קרתה בראשו במחשבתו ובא-מונתו, ודמו מיד מי יבוקש? והמב"ה ישפות שלום לנו, ויעורנו לכוון ולהשיג כל מטרות תעניתנו.

חדש תמו אינו מן החודשים המזהירים בי תולדותינו ומאורעות עגומים לא מעטים איר-עו בו לאומה מהם דתיים ומהם לאומיים. וי חלק מהם כבר מנו חז"ל במשנה תענית פ"ד מ"ו תמשה דברים ארעו את אבותינו בשבעה עשר בתמו... נשתברו הלוחות, ובוטל הת מיד, והבקעה העיר, ושרף אפוסטומוס את ה' תורה, והעמד צלם בתיכל. וכבר בירושלמי הובא שתי נוסחאות למאורע אחרון זה אית דתני, "העמד" צלמו של מנשה, ואית דתני "העמד" צלמו של אפוסטומוס, כי מסורת ב-ידי אבותינו ששני המאורעות המזואות אירעו ביחד כיש גודא זה. והבר בקבלה נקבע יונג זה ותיבירו ליסם צום כללי לאומה במפורש על ידי זכריה (ח יט) צום הרביעי וצום ה-י המישי וצום השביעי וצום העשירי, (ראש ה שנה יח, ב). ולפיכך לא רק יום ששעה עשו בתמו שנקבע ליסם צום הונג אבל דת לאומי אלא גם חלק הגון מימי חדש זה היי-מ"ז בו ועד תשעה באב הונגו ברוב קהלות ישראל כימי אבל למיעוט השמשה, ולא לזכרון העבר הרחוק אשר חלף ואיננו נקבע צום זה אלא תמור אזורה לדורות, לכל דור ודור לו עצמו, ואף לנו ליעור מתודמתנו תרדמת ה-מתשבה לפשפש במעשינו ולחקן דרבינו אנו, וכבר כתב הרמב"ם בספרו משנה הלכות ת ענית כ"ה הל' א' ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם כדי לעורר הלבבות לפתח דרכי התשובה ויהיה זה ז' כרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיו כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן ה-צרות שבזכרון דברים אלו לשתב להטיב, עכ"ל, הוי אומר שתעניתנו לדורות אינה רק לזכ-רונת שעברו ואינם אלא לנו אנו בכל דור בכל שנה ובכל עת. אם אמנם שבהתעניתנו ובקיימנו גורת אבותינו ומסתם ללא כל הת-עוררות מצדנו עדיין אין אנו בכלל הא דאמר ר' אלעזר הקפר כל הירשב נתענית נקרא חוטא (נדרים י א) בי עצם המעשה בכוונה לקיים מצות חכמים מצוה רבה היא, אך חייבים אנו ליתן אל לבנו מטרות התענית ולהשיג מצערתנו ענייני האבלנו את מלא המטרות אשר לשמן

הרה"ג יוסף ד. קאפח שליט"א

בתשי"ט הו"ל ספר „אגדתא דפסחא” נוסח יהודי תימן עם ארבעה מפרשים מחכמי תימן אשר חלק גדול מהם תרגם לעברית והוסיף מן מבואות הערות.

בתשי"ט ערך הזכין לרפוס את הספרים „מ-רפא לשון” לד"י קרח ז"ל, „גיה שלום” לר"י עמרם קרח ז"ל, „חלק הדקדוק” למתרי"ץ, ו-הוסיף בו הערות רבות בפרט על ההפטרות, כן הגיה ונפה תרגום אונקלוס ותרגום רס"ג על כל התורה, שכל אלה יצאו בחומש „כתר תו-רה” בהוצ' חסיד-פיאני, ירושלים.

בתשכ"ב הו"ל רי"ף למסכת תולין עם תרגום פירוש לאחד מחכמי תימן שהי לפני תקופתו של הרמב"ם, בצירוף תרגומים מבוא הערות. בתשכ"א הו"ל ספרו „הליכות תימן” אנת' לוגיה על חיי היהודים בתימן, הספר יצא ע"י „מכון בן צבי” בירושלים.

בתשכ"ב הו"ל שו"ת הראב"י אב"ד גרבר" נא חמיו של הראב"ד בעל ההשגות רובן מכ-תב יד יחיד בעולם, בצירוף מבוא הערות. בתשכ"ב הו"ל ספר „חמש מגולות” בצירוף כמה חכמה פרושים חשובים מאד שתרגמם מ-ערביה לעברית והוסיף מבואות הערות.

בתשכ"ג הו"ל את המשנה סדר זרעים עם פירוש הרמב"ם שתרגמו מחדש והוסיף מבוא הערות וציונים מאירי עינים, הספר יצ"ל ע"י „מוסד הרב קוק” ירושלים.

בתשכ"ג הו"ל את ספרו „פירושי רס"ג” על כל התורה אשר אסף מעשרות ספרים וקבצים, והוסיף מבוא פירושים הערות, הספר יצ"ל על ידי „מוסד הרב קוק” ירושלים.

בתשכ"ד הו"ל את המשנה סדר מועד עם פירוש הרמב"ם שתרגמו מחדש בתוספת הע-רות וציונים מאירי עינים, הספר יצא ע"י מו-סד הרב קוק” ירושלים.

בן יצא בתשכ"ד המשנה סדר זרעים ומועד יחד עם פירוש הרמב"ם בתרגומו החדש, עם מבוא הערות אך ללא המקור הערבי, הספר יצ"ל ע"י „מוסד הרב קוק” ירושלים.

כן פרסם עשרות מאמרים בהלכה, במחשבה, מחקר האנתולוגיה בכמה וכמה כתבי עת.

נולד בעיר צנעא כירת תימן בשנת תרע"ח, עד תרצ"ב למד לפני סבו הרה"ג יחיא קאפח ז"ל שנלב"ע באותה שנה, וכעבור שנים מ-עטות עמד בראש הישיבה של סבו בתימן. בתש"ג עלה לארץ, עמד בראש ובית הכנסת „אבי דוד” בתל-אביב, אך לא ארכו הימים ועמד באותה שנה עלה לירושלים להמשיך ל-מחייו בישיבת „מרסו הרב”. בתש"ח נתבקש ע"י הגר"א הרצוג זצ"ל להצטרף לתלמידי מ-כך הרי פישל שבראשותו של הגר"א הרצוג זצ"ל והרב דוב קוק זצ"ל, בתש"י נתמנה ל-חבר בית הדין הרבני בתל-אביב בתשי"א עלה לירושלים ושם משמש כחבר בית הדין עד היום.

בתשי"ב ערך והוציא לאור סדר התפלה ב-נוסח יהודי תימן „שיבת ציון” בן שלשה כ-רכים, הסדור יצ"ל בהוצאת „אשכול” ירושלים. בתשי"ד תרגם לעברית והוציא לאור ב-צירוף מבוא הערות את ספרו הפילוסופי של ר' נתנאל בירב פימי מחכמי תימן אביו של ר' יעקב אשר אליו שלח הרמב"ם את „אגרת תימן” הידועה.

בתשי"ג תרגם לעברית הו"ל בצירוף מ-בוא הערות את ספר „מאור האפלה” ועל כל התורה לר' נתנאל בן ישעיה, אשר חי בתימן לפני כשש מאות שנה.

בתשי"ג תרגם לעברית וערבית פירוש לאחד מחכמי תימן על כל המשנה, הפירוש יצא ב-משניות הר"י „אל המקורות”.

בתשי"ג הו"ל בצירוף מבוא הערות ספר „דפי הזמן” לר' יחיא צעיר, הספר יצא ע"י „מכון בן צבי” ירושלים.

בתשי"ח תרגם מחדש ופירש את „ספר ה-מצות” להרמב"ם שיצא בהוצאת „מוסד הרב קוק” ירושלים.

בתשי"ח הו"ל ספר „קרחות ישראל בתימן” לר' חיים תבשחש בצירוף מבוא הערות, ה-ספר יצא ע"י „מכון בן צבי” ירושלים.

בתשי"ט הו"ל „שו"ת הריטב"א” מסכת יד יחיד בעולם בצירוף מבוא הערות, הספר יצא ע"י „מוסד הרב קוק” ירושלים.

אונאת דברים

רח"ל, שהרי בר קמצא בגלל שנעלב על ידי חכמי ישראל החליט לגרום חורבן לבית ה' ולא די שלא הפריעו לו מן השמים להשביט את מזימתו הרעה, אלא גם סייעו בידו, סייע הקב"ה את בר קמצא, כביכול ישנה ה- צדקה למעשיו בזה, שהלך והלשין אחרי ש- סר"ס נגרם לו עלבון גדול ובחשה, ה' תבע את עלבונו אפי' למטרה זו להחריב את ביתו ולשרוף את היכלו, הרי כאן רואים עד להי- כן תובע הקב"ה אתה וכבוד חברים, ויסוד היחס והנימוס שבין אדם לחבירו בתורה יסודו, ובתורה"ק נמצאים הדינים הישרים ומשפטי אמת בהתנהגות שבין אדם לחבירו, ו- התורה צוותה במיוחד על „אונאת דברים" ו- וכדדשת הגמרא במס' ב"מ (גז:) ת"ר לא תונא איש את עמיתו באונאת דברים הכותב מדבר, אתה אומר באונאת דברים או אינו א- לא באונאת ממון, כשהוא אומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך וכו', הרי אונאת ממון אמור הא מה אני מקיים לא תונא איש את עמיתו באונאת דברים וכו', השם אמר ר"י משום רש" ב"י גדול אונאת דברים יותר מאונאת ממון ו- כר עיי"ש, הרי יש לא מיוחד על אונאת ד- ברים, והתמירו בו חז"ל אפילו יותר מאונאת ממון, ומכאן תשובה לאלו שסוברים שכללי ה- נימוס והדרך ארץ הם מחוץ לתורה, והתורה דורשת רק „קנאות" ללא סייגים וגדרים, וה- אמת היא ממש להיפך, שכל הדרך ארץ וה- נימוס שאיננו על פי התורה איננו אלא נימוס הצדני, ולפעמים סתם צביעות ותניפות, והטעם משום שאיננו מוגדר על פי התורה תורת"ת יום, המלמדת אותנו דרך הדינים האמתיים ש- התורה מוותרת אפילו בדברים שבין אדם למ- קום, על דברים שבין אדם לחבירו, וראיה מ- פורשת לזה למדים מהא דאיתא במסכת סנ" הדרין (קא:) אמר רבי יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהזכיר את שלמה, ומפני מה נענש, מפני שהוכיחו כרבים, הרי כאן איירינן פמצות תוכחה וכדאי שכ-

איתא במסכת גטין (נח:) אקמצא ובר קמ- צא תרוב ירושלים, והוא גברא דרחמיה קמ- צא, ובעל דבביה בר קמצא ובר אתא אשכ- חיה דהוה יתיב, אמר ליה מכדי הווא גברא בעל דבבא דהווא גברא ווא, מאי בעית הכא קום פוק! אמר ליה הוואיל ואתאי, שבקו ו- יהיבנא לך מה דאכילנא ושחינא וכו', נקטיה בידיה ואוקמיה ואסקיה וכו', ולקמן (נז:) תנ" יא אמר רבי אלעזר בא וראה כמה גדולה כ- תה של בוישה שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את הי- כלו ע"כ.

הדברים הנוראים המובאים בדברי רבי א- לעזר, מלמדים ומוכיחים על חמרת הדברים שיש בהם אונאה, על עונש המיוחד ויש ב- הלבנת פנים ובהקנטה שמקנט האדם את ח' תבירו, וכמה גדול כחה של בוישה עד שה- קב"ה מסייע בה לנעלב אפי' לחורבן ולכליין

עומדים להסתיים בדפוס א) המשנה סדר נשים עם פירוש הרמב"ם בתרגום חדש. ב) שו"ת הראב"ד בעל ההשגות ג) ספר „ב- עלי הנפש" להראב"ד מהדורתו האחרונה של הראב"ד ואשר העיד עליה יראה אותה בכתב ידו של הראב"ד, שהוא שונה מאד מהמהדו- רות הקודמות של הספר, כי הידוע בכתובים היא המהדורה הראשונה וספר חזר בו הרא- ב"ד הוסיף רשנה נחק ותקן בכל עמוד ובכל שורה במעט.

זה עתה הופיע הספר „משנה" עם פירוש ה- רמב"ם אשר הרב תרגמו לעברית והוא מהה- גבס יקר וחשוב, לרבנים למורים ולמחנכים, ע- בחתו היסקדנית המתמדת של הרב קאפח שליט"א, ויצירתו המבורכת מצביעים על אי- שימת גידרה יצרת ומאירה את נבטי העם אשר נשכחו בחשכת גלויות המזרח עתיד גדול ומ- פואר נועד לפאר יהדות תימן ברבנות ובספ- רות, יהי רצון שהקב"ה יעניק לו אורך ימים ובריאות להגדיל תורה ולהאדירה.

וונת המוכית היתה כאן לשם שמים ללא ספק שהרי בגלל מצות תוכחה זו שהוכיח רבעם את שלמה, זכה למלכות, העם כל זה שהיה גדול ערכה של תוכחה זו הגה רואים שנענש עליה משום שהיתה כרוכה במצוה י-קרה זו, עבירה של ביוש ברבים, וכאן נתבע על זה שהיה צריך להוכיחו בדרך ארץ ושלא בפני רבים, הרי אפילו במקום שיש מצוה על האדם להוכיח, והיינו לגלות לחבירו את טעותו ולהעמידו על האמת יש בזה גדרים וסייגים באופני הצורות התוכחה (וכל דבר ל-פי מקומו ושעתו כמובן) וכל זה מפני היסוד הגדול שבתה"ק לסדרי החברות היריעות ש-בין אדם לחבירו ומכאן לתביעות התורה ו-אהבת לרעך כמוך!

הנה לחורבן הבית נאמרו טעמים וסיבות שונות במאמרי חז"ל, אבל נראה שכל מה שנאמר בזה אלו הן סיבות ממנפות ו-נטפלות לסיבה העקרית שגרמה את החורבן היא עויבת התורה! על מה אבדה ה-ארץ? על עזבם את תורתו! אחרי שעזבו את דרכי התורה, ממילא הגיעו לכל הסיבות ה-גורמות את החורבן, ואם מצאנו בחז"ל כ-סיבה יסודית לחורבן, השנאת חינום, הרי זה נובע — מעזבם את תורתו — שלא חיז על פי תה"ק, כי אם היו חיים על פי התורה, ה-רי אור שבה מחזיר למוטב, וממילא היו מ-תקנים את מעשיהם ולא רק בחברים שבין א-דם למקום אלא גם בדברים שבין אדם ל-חבירו כנ"ל שע"ן הזהירה התורה לא תשנא את אחיך בלבבך, ואונאת דברים והו אחד מ-סעיפי השנאת חינום וגם עליו הזהירה ה-תורה כנ"ל, וא"כ פשוט הדבר שעל עויבת התורה שחרב הבית, כי זה בעצמו היה הסיבה והגורם העקרי לחורבן העם על ידי השנאת חינום, כי בזה נגרם פירוד הלבבות, וכשהל-בבות נפרדו נחרב לבם של עם ישראל — המקדש, שהוא מרכז חיותו של העולם וכמו שעם ישראל הלב בין האברים — אמות ה-עולם, כן בהמ"ק הלב של העולם הוא בהא תליא, ואחוד הלבבות לא יתכן רק על ידי ש-מירת התורה והמצוות הן שעשו את עם יש-

ראל לעם, והן הן שפכתם לאחור את עם ישראל ולהחזיר לו את מלכותו, כי לא יתכנו חיי תברה תקינים מבלי השמירה על מצוות התורה שהיא מתקנת לא רק את האדם בפ-רטיית — תקון עצמי שלו, לעצמו, ולנפשו; אין כמו תה"ק חז"ל התובעים והידועים לת-בוע את כבוד הצלם אלקים שבאדם, הערכת חיי האדם דרכי חייו עלי אדמות, וכמה גורא אלא גם תקון כללי לעם, ולכללות השלם, כי הדבר כשמודמן, לראות בחזינו חורבן הרס החיים החברתיים, האנושיים, ובפרט כשזגמ-דובר הוא מחילונים, עוזבי דרך התורה ה-יראה, שטו ממסלול החיים האמתיים של עם ישראל, לדרך עקלתון ארץ ציה רשממה, ו-הם הרואים זכות לעצמם להטיח דברים המ-עליבים והבוטים כמדקרות חרב כלפי היהודים החרדים לדבר ה' השומרים את צורת עם יש-ראל, הרוצים את טובת העם באמת, ולא די שאינם מחזיקים להם טובה על כך, אלא גם רודפים אותם ומקניטים אותם בכל הזדמנות שהיא והרי זה חורבן ממש, זהו חורבן העם, חומו החורבן של דורינו, ואין בניית ה-בית — ביתו האמתי של עם ישראל, אלא כ-בנין העם בודי תברה אמתיים, המשתתפים על אדני תורתנו הקדושה, התובעת בכלל גדול „ואהבת לרעך כמוך" אהב את גופו, אהבת את נשמתו שלא יצא חיץ לתרבות רעה שלא יבייש את מוצאו היהודי את מוצאו מעם ס-נלה, ואהבה ודאגה כו צריכים החלו-ניים לשים לב אליה, ויהשו שהיא היא מט-רתם - וסיבתם של היהודים החרדים, ו-זה כל רצונה של היהדות הנאמנה שלא יצאו הישראלים מכלל ישראל, לבטל את הגורם של החורבן ולהביא במקומו את גורם הסנייה ו-האיחוד, ראלי במעט התבוננות בנקודה זו, ו-בדרך הסברתית של שומרי התורה יהיה פתח גדול לקרב הרבה תועים מדרך ה' להעמידם על האמת ולהראותם יקרת ערך תורתנו הק-דושה, וללמדם שרק בכוחה, דרכה, יהיה אפ-שר להקים, ולקיים עם עלם ולהחזיר לו את הודו ותפארתו בבנין בית המקדש שיבנה ב-בי"א.

הרה"ג יעקב שאול אלישר זצ"ל

הראשון לציון „יש"א-ברכה" (ליום פקודתו כ"ח תמוז)

חפצו, בינתיים נמלט לדמשק ומשם כתב ל-
אמי כדלהלן!

„הנה ידעת שלא אוכל לחזור לצפת ובכן את ה-
חכמתך תשתולי בסוד כמוס להציל את נפש בנך הי"ו
ותלכי לירושלם ת"ו. בינתיים התחפש אבי הרב, ה-
בא מדמשק לביש בגדי ערבי בלית בנו ואחוז מי
דידיו והגיע לירושלם לשלוש.

בעת שהיא היה הרב ראשון לציון הגאון ה-
מפורסם כמהר"ש סוזין ז"ל, ובפואנו לירוש-
לם הרב מ"א מהלך ב„דלות ובעניות" לא הי'
תה לנו מטה לישון ולא כלי בית כלל. ויש'
כיר בית קטן וישב לכתוב ספר תורה, כי ה-
יה חכם וחקי במלאכת כת"י סת"ם. ביי"ט א-
דר ב' התקפ"ד נתבקש ביישיבה של מעלה ו-
חשך שמשי ונפל עט"ר, — כי סבל הרבה ב-
חייו — ונשארתי יתום קטן."

בלח אר"י של רא"מ לונץ ושבו נדפסו תול'
דוח הרב „יש"א-ברכה" נמצאת הערת העורך,
ביחס לשייכותה של משפחת אלישר לעדת ה-
אשכנזים! „הרב הזה היה אשכנזי מעיר וויל-
נא, רק יושבי חברון פנהו בשם אלישר, על
שם ישרותו ואהבתו את האמת, והוא בן ה-
רב המקובל רבי חיים ירוחם ווילנא שהיה מ-
ראשי עדת האשכנזים בעיה"ק ירושלם בשנת
תקכ"ה, הוא נדע על ידי הערותיו לספר ת'
קוני הווהר, אשר חובר ביחד עם אביו הר"ר
יעקב ווילנא ירושלמי, שישב גם כן בירושלם
ונדפס בקרשטנדינא, בשם הערת ימ"ן (יעקב
ווילנא ירושלמי נר"ו) וחי"ן (חיים ירוחם
ווילנא נר"ו) שניהם נפטרו בירושלם וקבורתם
לרגלי הר הזיתים, ורק את הר"ר יעקב בנו
ירושבי חברון בשם אלישר, ישם משפחתו וויל'
נה נשכח כליל."

וכך ממשיך הרב את תולדות חייו: „אחר
פטירת מ"א ואחר שנפרעו כל החובות, נש-
ארו לי ולאמי הרבנית קרן ששמו אלף גרו-
שים, והיינו לוקחים עשרה גרוש למזונותינו
בכל חודש, מזה 4 גרושים להרה"ג מהרד"ק

נולד בצפת כ"ב סיון תקע"ו ונפטר בשיבה
טובה בכ"ח תמוז תרס"ן, מגדולי רבני ירו-
שלים, כתב ספרים רבים ופעל רבות 90 ש-
נות חייו, את תולדותיו כתב עוד בחייו ל-
פי התאוד הבא: „רען העמיסו עלי להודיע
ברבים את כל קורותי ותולדות אבותי הקדו-
שים, אמרתי הנה באתי להגיד קרשט דברי א'
מת כפי מה שיזמנתי מאדונתי הרבנית
אשת חיל, המפורסמת בכל עיה"ק בחכמה ו'
רוחב דעתה, אני נשארתי יתום קטן בן חזבע
שנים פחות ד' חודשים, כי נולדתי בצפת ב-
כ"ג סיון התקע"ו ובי"ט אדר ב' התקפ"ד הו-
סרה מצנפתי ועט"ר הוא אדוני אבא מארי,
הרב המופלא חסידא קרשא, כמהר"ר אלי-
עזר ירוחם אלישר זצוק"ל, אמי סיפרה לי ו-
גם הרב הגדול סבא דמשפטים מהע"ק חברון
ת"ו חיים הלוי פוליאקו בשנת תר"ר, שהוא
היה אז בן חששים כחברים האלה! „בשנת
תק"פ, הומת השר הצדיק ר' חיים פרחי ש'
שמש כפחה של עכו מטעם הסולטן התורכי,
ומאו סר צלם של היהודים תושבי עכו וה'
גליל, כי שבדאלה פחה החל לרדוף אותם ב-
אף ובחמה, ומדי פעם בפעם הסיל עליהם מ-
סים וארנגיות חדישות עד כי נלא לשוא.

וביחוד כלה חמתו ביהודים תושבי צפת, מ-
הם הובאו לבית האסורים בעכו, וגם אבא ז"ל
נלכד על לא חמס בכסו, ובי"ו תמוז תקפ"ו
חפשחה באמצע השוק וקשרו ידיו חרגליו ו-
ירביבהו על הסוס, ואחריה חמשה חילים מ'
זוינים, והיא צועק מרה ואין חרנו ואין מרחם,
הוא בקש מהם שירששוהו לראות את בני ביתו
בטרם יובל לבית הכלא, ברוב מתת, העבירהו
לפני פתח הבית, אני הייתי בן שש, חכור
אזכור שהייתי, והוא כוסה בדמעות שליש
בבית האסורים שבמבצר עכו ישב ו' חודשים
עד ח' טבת תקפ"ו, ואו נמלט באורח פלא,
בי"א טבת תור לצפת לביתו ולעבודתו, ב'
הודע הדבר לפחת עכו שלח אחרינו אנשים ל-

ד"ל שהיה מלמדנו תורה, ושני גרושים בכל חודש משלמים שכר הבית ונשאר למזונותינו ולכלכלתנו 4 גרוש לחודש, והיתה אמי הרב-נית תופרת כדי להזון ממעשי ידיה. אחר ש-אמי הרבנית נטאה להרה"ק בנימין מרדכי בן בון זצ"ל, שלח אחרי הביאנו לביתו ואני או בן י"א שנים, החל מלמדני תורה ש"ס ב"יום עין יעקב בלילה, ושלח ערוך בליל שבת קודש. והיו חכמים אברכים לומדים אצלו, ל-התלמד עומק העיון, והרכיז תורה ברבים כ-מה שנים, ואני הצעיר הייתי יושב לפניו על הקרקע ומגיד הסוגיה לפני כולם.

כניסן שנת התקצ"ב השיא אותי מארי ו-רבי אשה יתומה עניה כדי לזכות להשיא י-תום את יתומה בתוך ביתו, הן ופרנס אותי כ"י שנים אחר הנישואין, וכך הייתי עוסק ב-לימוד תורה יומם ולילה, בשנת תרס"ו מינו אותי לדיין בדמשק, בדרך התנפלו עלי שר-דים וגזלו ממני את כל שהיה ביד, וגם את כיס הטלית והתפילין, לא על בגדים ומלבו-שים הייתי נאגת, אלא על אשר לקחו ממני מידי כל מה שטפחתי וחדשתי בימי נעורי ובבחרותי, כאותו זמן הייתי בן ל"ח שנים, ו-נמצא בידי קונטרס גדול מכללים פסקי ד-רשנים וליקוטים גירסא דינקותא, הכל שללו וגזלו מאתי, ורק נפשי היתה לי לשלל.

בשבת התרנ"ט נפטר הראשון-לציון הגאון חיים דוד חזן זצ"ל, ובמקומו נתמנה הרה"ג אברהם אשכנזי לראשון-לציון ומנו אותי ה-עבד לראב"ד, ובמשרה זאת שמשתי כ"ד שנה עד שבט התרנ"ב. בסבת התרנ"ב נפטר ה-ראשון-לציון המרפ"א, ובט"ו בשבט מינו א-תי כל הציבור יושבי עיר קודשנו ת"ו ספרדים ואשכנזים, כולם פה אחד לשרת בקודש".

בענין רבנותו של הרב, "ישא-ברכה" כותב אפרים כהן רייס בזכרונותיו, ב"בוסתנאוי" ו' אלה דבריו: "בשנת 1892 חלה הכתרתו של הרב יעקב שאול אלישר, הוא הצטרך לעלות על הכסא עוד קודם לכן בשנת 1880, ולמלא מקומו של הר"א אשכנזי, כי עוד בימיו הוא היה הרוח החיה בעדת הספרדים.

אולם הוא יותר על הכבוד, ופנה מקום להרב

רפאל מאיר פניויל חותנו, זקן הרבנים בירושלים בעת ההיא, רק חוג מצומצם ידע את הדבר, והלאה: להכתרת הרב יעקב שאול אלישר לא חסה העדה על כסף, שליח מיוחד של הרבנות הראשית בקושטא נשלח לירושלימה להביא את הפרימן של הוד מלכותו השולטן הכולל את מגויו של הנ"ל לחכם באשי בצירוף אות כבוד מיוחד".

מלבד גדלותו בתורה ידע הרב לדבר בשפות ערבית, תורכית, איטלקית ואידית. היה בעל רע-יונות נעלים ורוח כבירה וגם דרכי החיים וה-עולם אינם מוזרים לו, ולכן אהוב ורצוי לכל אחיו ומכובד בעיני פקידי הממשלה וראשי הד-תות השונות.

הסופר מר אברהם אלמליח שהיה עד ראייה להכתרת "ישא-ברכה" בהיותו תלמיד ת"ת "דורש ציון" אומר: "זכורני, יום גדול לירושלים היה יום הכתרתו של הרה"ג יעקב שאול אלישר למשרה רמה זו. הוא זכה לחגיגה נהדרת ששום ראש"ל לפניו לא זכה לה. כל רחוב היהודים לבש אז צורה של חג עממי. ויהודי ירושלים מכל העדות: ספרדים, אשכנזים, מערבים, תימנים וכו' נהרו בהמוניהם לבית הכנסת עתיק היומין המ-יוחס לרבן יוחנן בן זכאי. לראות את הרב החדש ולשמוע דרשתו. ביום ההוא זכו יהודי ירושלים לראות את שני גדולי התורה האשכנזים של אותה תקופה, אשר עמדו בראש שני פלגים המתנגדים של עדת האשכנזים ואשר לא נפגשו הלא הם הרה"ג שמואל סלאנט זצ"ל והגאון מכריסק זצ"ל. באו לחלק כבוד להראש"ל החדש וישבו בצוותא חזא אחר תקופה ארוכה מאוד, כאשר הופיע הראשון לציון מוקף רבני העיר, גדוליה ונכבדיה, והתישב במקומו על הבמה מקושטת לכבודו, פתחנו אנו תלמידי התלמוד תורה הספרדי, "דורש-ציון" וישבת, תפארת ירושלים" בשיר כדלהלן, אשר עד היום אני זוכרו בעל-פה והרב טבוש מנצח עלינו.

"ישא ברכה ותהלה ראשון על כל הגולה. דורש טוב לעמו טעמו הנמקו עמו, והמשוב על שכמו כי יעקב בחר לו י"ה.

לעיון חלק מחכמתו לראש זקני עדתו, יאריך ימים על ממשלתו, אלישר זך פעלו, זך פעלן

על שכמו ולא היה מסכים לקבל אלמלא תקותו שכל ראשי העדות יעירו לו במשימתו ותקותו לאחד העדות ולהרים את חיי היהדות משפלותם. חיבוריו: (1) וקרב אי"ש, (2) מעשה אי"ש, (3) איש אמונים, (4) דרך אי"ש, (5) שמחה לאיש, (6) יש"א אי"ש, (7) דברי אי"ש, (8) עולת איש, (9) פני אי"ש, (10) שאל אי"ש, (11) כבוד לאי"ש. ועוד דרשים לפרשיות השבוע לשבתות ולמז-עדים, בספריו מוצאים פסקי הלכות. בקיאותו היקפו וישר שכלו הם כשל הפוסקים הספרדים הנודעים, דרשיו כתובים בלשון נמלצת ועשירת במר. נהג את העדה בעוז חבתקופת של נשיא ושופט, הוא היה כולח את שליחי בית-דין להנהיג את היהודים היוצאים מחוץ לעיר העתיקה, שלא יטלטלו תפצים בשבת, באין עירוב ב-מקום, מעושן בפרהסיא בשבת היה נענש על ידו בעונש מאסר, בתקופת מאסרו של העבר-יין היה דואג לפרנסת בני ביתו. היה מגדולי ופארי הראשונים לציון ונקרא „אלישר“ על יושרו לאלקים ואדם.

הראשון לציון יעקב שאול אלישר זצ"ל

אייר עליו כהלו עליו כהלו, אשרי העם שככה לו, בן הבכור קרא לו ייה.

קדוש מבטן נגהו, מוכתר בכתר תורה: שנות חיים כפליים, יוסיפו לו משמים, כעץ שתול על פלגי מים, יציץ יפרח כגפן פוריה.

ברוב חסדך אב הרחמן, גלה הקץ הנטמן, רעיה לנו נסים, כי תמדד בצלך חוסים, מלך עלינו תשים, בתוך ציון הבנויה.

אחרי השיר עמד הראש"ל החדש על הבמה ואחד מזקני הרבנים הליבישוה את הגלימה החדשה, ואחרי שהרב בירך שהחיינו, בשם ומלכות דרש בעברית חידושי תורה ופלפול ועמד במרכז דבריו, הדאגה למצב היהדות בעולם, וסבל עם ישראל בפזוריה, מרוב התרגשות זלגו עיניו דמי עות. סיים דרשתו בדין מנוי פרנס על הציבור, ואמר: שאינו ראוי כלל למשרה הגדולה שהושמה

ביום חג השבועות נערכה בבניה"ג „ישא רכה“ — במתיבתא הגדולה בית הראש"ל, תפילה חגיגית בהשתתפותו של הרה"ג ר' אליהו פרדס שליט"א הרב הראשי ואב"ד דירושלים. קהל גדול מכל חלקי העיר בא להשתתף בתפילה שנערכה ע"י טובי החונים מבני העדה הספרדית, מקהלת „שאו זמרה“ כנצוחו של מר מאיר לוי, ליוותה בומירות ובלחנים נעימים את תפילות שחרית ומוסף. הרה"ג ר' אליהו פרדס שליט"א נשא את דרשת החג ועמד על הקשר שבין התורה וישראל. תודות לתורה שמר ישראל על קיומו ולא התבולל בקרב הגויים.

ת נ ח ו מ י ם

- להרה"ג סלמן חוגי עבודי שליט"א לפטירת אביו ז"ל.
- לר' לוי ירמיה הלוי הי"ו ולאחיו שלמה ויהודה הי"ו בלונדון ולמשפחת בני המנוח שלום, שמעון, אהרן, ירמיהו ומשיח הי"ו בני ר' יצחק הלוי ז"ל בהסתלק ראש המשפחה. ת.נ.צ.ב.ה.
- למשפחת הרב מרדכי סלומון ז"ל בהסתלק ראש המשפחה. תנצב"ה
- לידידנו מר מרדכי אבולעפיה הי"ו לפטירת אמו הרבנית נ"ע.

מהלכות ומנהגי „בין המצרים“

דברים אלו נשוב להיטיב מעשינו. כמו שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם.²
 ב. חמשה דברים אירעו ביום י"ז בתמוז: נשתברו הלוחות, ובוטל התמיד, והובקעה העיר בתקופת החרבן של הבית השני, ושרף אפוסטמוס הרשע את התורה, והועמד צלם בהיכל.³ וחמשה דברים אירעו בתשעה באב: נגזר על אבותינו במדבר שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה עיר גדולה ושמה „ביתר“ שהיו בה אלפים ורכבות מישראל, והיה להם מלך גדול לאחר חורבן בית שני, ודימו כל ישראל שהוא המשיח, ונפל ביד הרומיים ונהרגו כולם, והיתה צרה גדולה כחורבן בית המקדש, ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורנוסרופוס את

א. נאמר בזכריה (ח יט). כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ופירשו חז"ל: צום הרביעי, זה צום שבעה עשר בתמוז, (כי חודש תמוז הוא הרביעי לחודש ניסן). צום החמישי, זה צום תשעה באב, (כי חודש אב הוא החמישי לחודש ניסן, וכן כולם). צום השביעי, זה צום גדליה שחל בשלשה בתשרי, וצום העשירי, זה צום עשרה בטבת, וכל ישראל מתענים בימים אלו מפני הצרות שאירעו בהם, כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ולמעשה אבותינו שהיו כמעשינו עתה עד שגרמו להם ולנו אותם הצרות, שבזכרון

העיר, וכבר כי התוס' ר"ה יח: הגמ' וידן פלגי על הירוש' וכ"כ הרמב"ם פ"ה מתענית ה"ב שהובקעה ירושלים בחורבן שני ב"ז תמוז, וכ"כ הרמב"ן בתורת האדם בענין אבלות ישנה, ומשום דאנן תמיד לן ספי חורבן שני להכי מתענים ב"ז תמוז (וכמ"ש ביומא ט: ביה תוכיח כו'), וכ"פ מרן בש"ע סי' תקמט סי"ב, ועי' בגבורות ארץ תענית שם, רע' כפי המשניות להרמב"ם (ר"ה יח.) ובהר"דק (זכריה ח יט) שכתבו כד' הירושלמי, וצ"ע, — ובענין העמדת הצלם בהיכל פירשו תענית כו רע"ב, ע"פ התרגום ירושלמי בישיעה סו, והיינו על ידי מנשה, וז"ל היחשלמי תענית שם, אית תני תעמיד, מ"ד תעמיד, צלמו של מנשה, ומ"ד תעמיד, צלמו של אפוסטמוס, ור"ל דקאי אדסמין ליה שרף אפוסטמוס את לתורה, והוא עצמו תעמיד צלם בהיכל, ובבבלי תענית כח סע"ב, תעמיד צלם בהיכל, מעלין וכתוב ומעת הוסיף התמיד ולתת שקץ שימם, ופרש"י, שכעת שולטת יתבטל התמיד באותו היום נתן שקץ שומם, דהיינו הועמד צלם בהיכל, עכ"ל, ולפי' ביטול התמיד ג"כ אירע בזמן הבית השני, למ"ד צלמו של אפוסטמוס, ואמנם בירושלמי תענית שם אמרו: אריב"ל כימי מלכות יוון וכו', אר"ל אף כימי מלכות הרשעה הזאת היו משלשלין להן ב' קופות של זהב והן מעלין להן ב' קופות של זהב והן מעלין להן ב' גדיים, ובסוף

1) תוספתא פ"ז דסוטה, ספרי פ"ה ואתחנן, בפסוק שמע ישראל, ירושלמי פ"ד תענית ה"ה, בבלי ר"ה יח: וכדברי ר"ע שם, יראה להלן הערה 6.

2) הרמב"ם פ"ה מה' תענית ה"א.

3) משנה תענית כו: ובגמרא שם כח: פריך, והכתוב (ירמיה טב) כחודש הרביעי בתשעה לחודש הובקעה העיר, אמר רבא לא קשיא כאן בראשונה כאן בשניה, דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז, ובשניה ב"ז בו, אכן בירושלמי פ"ד תענית ה"ה מתוך שקלול חשבונית יש כאן, ור"ל שמתוך טהרות צרותיהן טעו בחשבון ולא רצה הבורח לשנות מכפי שהיו סבורים, כן פירשו התוס' (ר"ה יח:) ומוכח שאף בראשונה הובקעה העיר ב"ז בתמוז, וכן הוא העת המדרש שהנבא בתוס' בכורות ה. מקל שקד אני רואה, שמשעה שהשקד מצוץ עד שהוא גומר כ"א יום אף כאן כ"א יום מ"ז בתמוז לתשעה באב, ע"ש. אולם בירוש' תענית שם איתא בין למ"ד בתשעה בתמוז בין למ"ד ב"ז בו, מה בינינו, כ"א יום משהובקעה העיר ועד יום שחרב כ"ה, אר"א וסימנא מקל שקד אני רואה, מה הלז הזה משהוא מוציא את ניצו עד גמר פרוז כ"א יום וכו', ולמ"ד בט' בתמוז הובקעה העיר, בא' באב חרב הבית, ע"ש. ולפי' ע"כ הא דתנן חרב הבית „בראשונה“ ובשניה, איתא כמ"ד ב"ז בחצו הובקעה

אחיקם ונכבית גחלת ישראל שארית הפלטה שנשארו אחר חורבן הבית הראשון. וביום עשרה

ההיכל וסביביו. ככתוב ציון שדה תחרש (הרי"ש בצירי). ביום שלשה בתשרי נהרג גדליה בן

נמצא שגדליה נרג בריה ע"כ קבעוהו ביזם השלישי ע"ש, וכ"כ הרד"ק בירמיה מא א. ע"ש, וכ' הט"ו ס"י תקמט, שלפ"ז י"ל שאם יש מילה בזום גדליה, אין בעלי הברית מתענים ומשלימים, כיון שהוא דתי, ודמי למ"ש בש"ע ס"י תקטס ב"ט באב דתי, ומיהו י"ל דשאני התם שהחזייה נראית לכל משא"כ בצ"ג שבפעם הראשונה הוזעו להתענות לעולם כג' בתשרי, והא"ר סק"ז כתב, שבתש"ו ראש יוסף הסכים לצד הא' להקל כיון שעכ"פ אינו ביום שארע בו, ע"ש, וכ"כ השע"ת, אולם באמת כבר שאגו כסירים על עיקר ד' ר"צ הנ"ל, שהרי כגמ' ר"ה י"ט. מוכח להרא שגדליה נהרג בשלשה בתשרי נמש, כיעו"ש, וכמ"ש ב"ט ד' אהרן ס"י תרמט בשם המהר"ח אבולעפייא שעמד בזה, וכן הקשה מהר"י עייאש במסה יהודה שם, וכן הקשה ב"ט שאנה הלכות דני"ז ע"א, רב"ט חיים וחסד אלאח"ן דק"ז ע"ב, ובסידור אדלי יעקב לר"ה דקנ"ב ע"ב, ע"ש, וע"ע ב"ט ד' דוד ר"ה י"ח: ובקשר הד"ס ס"י לא אוי' כא, ע"ש, וראית הראב"ע ממ"ש בתודש השלישי לצאת בני ישראל, ולכ"ע היינו בריח סיון, י"ל דאדוהבה הרי הוצרכו לגו"ש דכתיב הבא הוזה", וכתיב התם התודש הוזה" לכה ר"ה, (שבת פו:), וש"ד בדגרות הרש"ש על אורח ס"י תקמט שהביא ד' הרד"ק שהוכיח מדכתיב מתור חדש, דסתם חודש היא ר"ה, וההש"ס שבת לי"ג כן, וע"ע בשו"ת בית תוד תאור"ח ס"י שיה, ובשו"ת מעשה אברהם חיו"ד ס"י נג, ובשו"ת צפיתח בדבש (ס"י ע), ע"ש, הב"ט מאמר מדכ"י ס"י תקמט סק"ב שהביא ד' מהר"י אישקאנא בראש יוסף דמסק להקל לבעלי ברית בצ"ג, וכ' עליו ואיטו מאכרת ולא העיר מהנ"ל, האמת שבח"י הר"שביא סוף תענית מבאר להחמיר, וכ"כ המשגיב בבבא"ל (אלא שהוכיח מזה כמכרת הט"ז בצד השני, אך י"ל דהר"שביא פליג בעיקר הדבר, וכאמ"ר), וע"ע בשו"ת בית הגדה עייאש חיו"ד ס"י לא, גם בסדר עולם כ' בהג"א שיש נ"ב י"ם בין התורכן לצ"ג, ומכח הלא כר"ה, וכ"כ בסידור אהלי"ע הנ"ל, והכריע מזה להתמיר בצי"ח ד"ס"ז, וכן עיקר, (וגם הי' אהרן במר"ד מצד כמכרת הט"ז השניה, וא"כ יש ס"ס להחמיר), ומה גם שכן נראה עיקר להשי"ס דידן.

שאלו להן קפות של זהב העל להן ב' חודים וכ', כאותה שעה נרש השנות ובטל התמיד, ע"ש, ואם נפרש ב"ט מלכות הרשעה. הוואת", היינו על מלכות רומי שבמידה, היינו אותו מעשה שבבב"ל ב"ק פ"ב: וכ"ה בפשיטת התפלת ישראל, אבל י"ל גם על מלכות יון עצמה (א"ש במד' שהעמ"ד צלמו של אנטוסטומס, שהיה משרי יון, (כמ"ש המארי תענית עמוד פ'), ובאותו יום שהעמיד צלמו בהיכל, כוונת התמיד, (כזמן אנטוסטוס), מחמת גזירת מלכות יון הרשעה, (וכמו שכן פרש"י תענית כו: ובטל התמיד, לפי שגזרה המלכות גזירה מלהקריב ע"ה, עכ"ל ולכ"ו' אכ"ר לא א"ש דמהירוש' משמע ובטל התמיד, לפי שגזרה המלכות גזירה מלהקריב ע"ה, שבאו במצור, וכן כשר"ת הקרי' לב תאור"ח ס"ס לח כ' להק' על רש"י מערכין י"א דמכח ולא מסעם גזרה היא, וע' במלאכת שלמה ע"זי שכתב דבוטל התמיד, שלש שנים לפני חורבן בית שני, וע"ע אולם הרמב"ם ב"ה מה' תענית כתב, בוטל התמיד מ"ת הראשון, ולכ"ו' לפ"ז צ"ל שמפרש העמד צלם בהיכל ע"י מנשה, וכמתוב ומעת ונסד התמיד ולתת שיקוע שומם, אך הגירסא ברמב"ם לפניו העמיד צלם בהיכל, (וש נ"א. והעמ"ד, והמעשה דחקה הסכים לגירסת 'העמ"ד'), ובאמת המקרא בנ"אל יב לא מירי בתקפת הבית הראשון כלל, וכבר העיר הגבורת א"ר על רש"י במשנה שמי' היינו מנשה ולא א"ש להגמ' דידן דליף ממקרא דנ"אל דמירי על בית שני, ע"ש, ובמארי תענית כתב ב"ט הכותב בדנ"אל: שכ"זם שהוסד התמיד ביום הוואת לו ניתן בהיכל שקוע שומם, וע' בהערות הפ"ל שם ובתל אשכול על ס' האשכול ח"ב עמוד י"ג ואכמ"ל, וע' במסה יהודה ס"י תקמט.

(4) משנה תענית כו: וכ"ה ברמב"ם שם, ועי'ן לכ"ה ב"ר ה"ה חמשים ושנים שנה אחר התרכ"ו, ראה בירוש' תענית שם.

(5) הגה רבינו ירוחם כ' שגדליה בן אחיקם נהרג בראש השנה ונהנה תעניות ליום תול, והנגא בכ"י ס"ס תקמ"ט, וכ"כ הראב"ע (בזכריה ה, יח) כי מה שנג' בגדליה יהי בתרש השביעי, הוא בראש חודש, כמו כחדש השלישי לצאת בני ישראל מצרים, וא"כ

בטבת סמך מלך בבל נבוכדנצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק.⁶
 ג. הכל חייבים להתענות בארבע צומות הללו, ואסור לפרוץ גדר. וחייב התענית מזמן עלות השחר עד צאת הכוכבים. (והיינו שעה וחומש בשעות זמניות לפני הנץ החמה, עד כעשרים דק אחר שקיעת החמה). חוץ מתענית תשעה באב שצריך להפסיק בו מבעוד יום.⁷ וכן כל ימי הצומות הללו מותרים ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, חוץ מתשעה באב.⁸ ושבעה עשר בתמוז, או תשעה באב, או צום גדליה שחלו בשבת, דוחים התענית למחרת ביום ראשון. אבל עשרה בטבת לא יחול בשבת לעולם.⁹ ובשבת קודם תענית י"ז בתמוז ועשרה בטבת השליח צבור מכריז לפני תפלת

מוסף על הצום שחל ביום פלוני. אבל על שאר תעניות לא נהגו להכריז מפני שהם ידועים ומסויימים.¹⁰ ואין לבעלי מסעדות וקיוסקים לספק מצרכי מזון לאוכלים ושותים שם ביום התענית אא"כ ידוע שהאוכל והשותה הוא חולה שפטור מתענית. ואפילו ישנם עוד בעלי מסעדות חפשיים שמספקים מצרכי מזון ביום התענית ללקוחותיהם ולכל מי שירצה, אע"פ כן החרד לדבר ה' ימנע עצמו מזה.¹¹

ד. קטן שלא מלאו לו י"ג שנה, וקטנה שלא מלאו לה י"ב שנה, פטורים מתעניות אלו, ואפילו תענית שעות אינם צריכים להתענות. אע"פ שיש להם דעת להתאבל על החורבן. אפילו הכי אין להם להתענות.¹² ומכל מקום יש מחמירים לומר שאין להאכילם אלא לחם ומים.¹³ והמנהג להקל

להקל להתיר לבעלי מסעדות למכור לאכול ולשתות לבאים שם במחיר אשר יושת עליו, ואוכלים בלי נס"י ובלי ברכה ע"ש. אכן כ"ז באופן שיוכלו להשיג המאכל אצל עכו"ם, אבל אצל ישראל אחר חשיב קאי בתרי עברי דנהרא, ועובר בלפני עיר דאורייתא (באיסור תורה) וכמ"ש הרבה אחרונים הוסיף ב"י יעיר און מע' ל אות יג, ובברכי יוסף חו"מ סי' ט אות ג, שכן ד' מהרא"י רואנים ותתנו המלי"מ בפ"ד מה' מגיל' ה"ב, והמהר"ח אלפנדאר והמהר"ח אלגוזי, ע"ש, דע"ע בשו"ח מע' ו כלל טו אות ט שהאריך בזה, וא"כ הי"נ כיון שבעלי המסעדות יהודים לי"מ דתור זה, וכמ"ש מהרא"ם מרגלית עצמו שם, וע' טוב טעם ודעת תליתאה ח"ב סי' ג, ואכמ"ל, יצ' בשו"ת תורת חסד מלובלין חאו"ח סי' ה ובשו"ת בית יצחק שמעלקים סי' כט, והנה גם בשו"ת יהודה יעלה אסאד חאו"ח סי' ד דעתו להתמיר בניה, (ואפי' כמנהג אכילת בשר בשבת ט"ב), וזה שלא כמ' שצידד לרקל בשו"ת הלכה למטה מימין סי' מה, וכבר הושג בהסכמת הגר"ח הכהן ז"ל בראש הספר, ולי"ז מהג"ל, ואכמ"ל.

(12) כ"כ בשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' קי"א שא"צ לחנך הקטנים להתענות כל היום, וכ"כ בשו"ת פני הרשע פה"ת חאו"ח סי' טו, ושכן המנהג, והר"ן הח"א כלל קל"ג סי' ו שאפי' תענית שעות א"צ, וכ"ה דעת אחרונים.

(13) שו"ת הרמ"ע סי' קי"א ח"א שם.

(6) כר' עקיבא, ודלא כר"ש דאמר בה' בטבת, וכדק"ל אין הלכה כתלמיד במקום הרב, וכ"ס הרמב"ם והרמב"ן והראב"ע והר"ן והר"ק והטו"ש.

(7) הרמב"ן בתה"א הר"ן ספ"ק דר"ה יח: בשמו, טו"ש"ע סי' תקנ ס"ב.

(8) הרמב"ן והר"ן שם, ומבואר במדרכי תענית יג: בשם ראב"ד שאפי' רחצה בתמין מצרתה, וכ"כ בשמו התוס' תענית יג, אלא שסיימו הר"ן ואל אסר בתמין, זמין הב"י כ' שמנהג פשוט להתיר, וכן עיקר, ואף ה"ב"ח וסיעתו שמחמירים ברחיצה בתמין, בע"ש מודים להתיר, כמ"ש ג"כ במשנ"ב, ולדידן בכל גוונא מותר.

(9) ע' במגילה ה. ובפרש"י שם, ובטו"ש"ע סי' תכח ס"ב ובסי' תקנ ס"ג.

(10) סימן תקנ"ג ס"ד, ובס' נהר מצרים הל"ס ע"א כתב שיש להקפיד על כך, ע"ש, ומנהג דאשכנזים כהרמ"א שלא להכריז על שים תענית.

(11) הנהגה לכאורה היה מקום לצדד זכות להמקלים בזה עפ"י מה שהגאון מהרא"ם מרגלית כתשו' סי' נג דלא מקרי מסייע די עוברי עבירה אלא במסייע בגופ' או בממונו משלו דרך שאלה, אבל במוכרו לגמרי לא מקרי מסייע די עוברי עבירה שהרי קיבל דמים ומוכרו לגמרי וברשות לוקח קאי, והרי לא אמרו לא תמכור נפח וכבודך, רק לא תשאל זכו', ע"ש, וישבחו בהנהגה בשו"ת בית שלמה חאו"ח סי' לת, וכן הסכים המהרש"ם ח"ו סי' תה, דעפ"ז למד

1. חולה שאין בו סכנה פטור מלהתענות בכל הצומות הללו, שבמקום חולי לא גזרו חכמים, ואפי' בצום ט' באב אוכל כדרכו ואינו חושש¹⁹. ובלבד שיאכל בצינעא²⁰, ורשאי לאכול בבוקר, כשיש צורך בכך, וא"צ להתענות תענית שעות²¹. וכל שכן שא"צ לאכול פחות מכשיעור²². ואפילו חולה שנתרפא אך עודנו תשוש כח מותר לאכול ולשתות כל זמן שיש חשש שאם יצום יחזור לחוליו²³. וזקנים תרשוי כח שמצטערים בתעניתם פטורים מכל הצומות הללו לרבות ט' באב²⁴. ודין יולדת תוך שלשים יום ללידתה כחולה שאין בו סכנה ופטורה אף מתענית ט' באב²⁵.

2. יש אומרים שחתן תוך שבעת ימי המשתה שלו פטור מלהתענות ב"ז בתמוה, וכן בצום גדליה, ובעשרה בטבת. שהואיל ויום טוב שלו הוא לא גזרו חכמים להתענות²⁶. והוא הדין אם חלה ברית מילה בימי התענית אלו, שלשה בעלי ברית (אברהם), דהיינו אבי הבן והמהול והסנדק

לתת להם כל צרכם. וכן ראוי להורות בימן הזה שירדה חולשה לעולם²⁷.

ה. מעוברת שהוכר עובריה, דהיינו שמלאו לה שלשה חדשים והלאה, פטורה מלהתענות בצומות אלו. [חוץ מיום ט' באב, שעליה להתענות בו ולהשלים, אלא אם כן סובלת מחולשה יתירה שאז תעשה שאלת חכם]. ומעוברת שלא מלאו לה שלשה חדשים, אבל היא סובלת מהקאות רבות ומיחושים וחולשה מותר לה לאכול בצומות אלו. [חוץ מט' באב, וכנ"ל]. ובפרט אם היא לאחר ארבעים יום להריונה²⁸. וכן מיניקה פטורה מלהתענות בצומות אלו מלבד בט' באב, ומינקת שאמרו אפילו פסקה מלהניק את בנה, כל שהיא בתוך כ"ד חודש ללידתה פטורה מלהתענות²⁹. וכן אשה שהפילה פטורה מתעניות אלו בתוך כ"ד חודש להפלתה³⁰. ומכל מקום גם אלה הפטורות מלהתענות ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ומשתה אלא כדי קיום הולד³¹.

ס"י רס"ה ושערי תשובה ס"י תקנ"ו סק"ג ודו"ק.
 (22) שו"ת שערי דעה ח"ב ס"י רנ"ב.
 (23) מובח ארמ"ה, כסא אליהו, מחזיק ברכה בקונט' אחרון, ועוד.
 (24) ע"י בשו"ת הגאונים שערי תשובה ס"י שכה, ובס"י רוח חיים פלאגי ס"י תקי"ז קס"א.
 (25) מנחם הש"ע ס"י תקנ"ו ס"ה, ומקורו מד' הרמב"ן, ואף שהמהרש"ל בתשו' ס"י נג תולק על מרן הש"ע, מ"מ כבר כ"י בשו"ת פני יהושע מה"ת תאו"ח ס"י סז שהעיקר כדי מרן זולא כהמהרש"ל, וכן הפלה במלבושי יו"ט, ושכ"פ האיסור והיתר, וע"ע בב"ח ובמ"א ובא"ר שם ובשאר אחרונים, והא ודאי דאנן בדין אין לנו אלא ד' מרן, ואף לאחיט האשכנזים יש להקל.
 (26) ביאורי הגר"א ס"ס תרפ"ו, שו"ת בית דוד ס"י תע"ו, בן איש חי פרי שופטים ארת י"ו, (ושכן מנהג בב"ל), שו"ת אבני נזר תאו"ח ס"י תכ"ו, ע"ש, ואין להקשות הא אמרי' מ"ק יד: לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים, (וכמו שכן היכיח מזה בח"י הריטב"א סוף תענית לחיבם בתענית), ש"ל דגני ד' צומות הוו רק מתורת מנהג וברצו תליא מילתא, וכמ"ש היה פ"ה מה' תענית היה אליבא דהרמב"ם, וכ"כ בשו"ת הריב"ש ס"י רפ"ו, (ודלא כהמשכנות יעקב מקרלין ס"י קלו שהשיג על היה הנ"ל וס"ל

14) ע"י בהלכה בחורה על הש"ע, וכ"כ ברכי יוסף ס"י תקמ"ט סק"א.
 (15) הגאון יעב"ץ בס' מור וקציעה ס"י תקנ"ו ומר"ח פלאגי בקיעד לכל חי ס"י ס אות ה', ומה שרמזנו שיש מקום להקל במעוברת שיש לה חולשה רבה, הוא עפ"י ש בהקמת צדקה ומשפט למר"צ חוצין ז"ל שתקן להקל במקומו, כיעו"ש, ויסוד הרבים להקל במעוברות ומניקות בשאר צומות מבואר בגמ' פסחים נד: וכ"פ מרן הש"ע ס"י תקנ"ו ס"ה, אבל מנהג האשכנזים להחמיר כשאתן מצטערות הרבה כמ"ש הרמ"א בהגה ס"י תקנ"ו ס"א.
 (16) כנסת חכמי ישראל ס"י ע"א, ומשום דק"ל אבריה מתפרקין ואין נפשה חוזרת עליה עד כ"ד חודש, (גד"ה ט, וש"ש י"ד ס"י קפ"ט של"ג), וכ"כ מהר"ם בארוחת חיים ס"י תקנ"ו סק"א.
 (17) וע"י להגאון מבטשטאטש באשל אברהם מה"ת ס"י תקנ"ו.
 (18) ש"ע ס"י תקנ"ו ס"ה.
 (19) ש"ע ס"י תקנ"ו ס"ה, וע"ע בשו"ת מהר"ם רותנברג האורחיים ס"י טו ובשו"ת שמלת בנימין דף ה' שכן העלו להלמה והשיטו על הזכרון יוסף ס"י כא שמהמיר בכיר"ב, ע"ש.
 (20) ע"י בשו"ת מנחת אלעזר ממזקאטש ח"ג ס"י ג.
 (21) ע"י אבני נזר ח"ב ס"י תקמ"ו וע"י בבית הלל ס"י ד

פטורים להתענות לסברא זו²⁷. ואין זה דעת הפוסקים הראשונים. ולכן העיקר שבין חתן ובין אבי הבן (ואחות מרעהו) חייבים להתענות ולא יפרשו מן הצבור²⁸. ורק אם חל אחד מארבע תעניות, לרבות תשעה באב, ביום שבת, ונדחו ליום ראשון, בין החתן בין בעלי ברית לא ישלימו תעניתם, אלא אחר חצות היום יאכלו כדרכם, מפני שיום טוב שלהם הוא²⁹. ואע"פ שיש מחמירים גם בארבע צומות „שנדרחו“, העיקר בזה כסברת המתירים. וכן ראוי להורות³⁰. ועל כל פנים אין לחתן בתוך שבעת ימי המשתה להתענות שום תענית יחיד, ואפילו היה נוהג בו שנים רבות, כגון יום פקודת השנה (יאר צייט) של אביו או אמו וכיו"ב. מפני שיום טוב שלו הוא. והוא הדין לבעלי ברית ביום המילה³¹.

ואפילו התרה אינם צריכים³².
 ח. חולה וכיוצא בו שפטורים מלהתענות בימי הצומות הללו, אינם צריכים התרה לפני שיאכלו. והוא הדין לחתן ובעל ברית שאינם משלימים התענית כשהצום דחוי רשאים לאכול בלי התרה³³. והמחמיר לעשות התרה כשהדבר אפשרי בנקל תבוא עליו ברכה³⁴.
 ט. אין לשטוף את הפה בבוקר בהתעוררו משנתו בימי תעניות צבור. ומ"מ במקום הצורך יש להתיר כשאינו שם בפיו יותר משיעור רביעית בבת אחת, דהיינו שמונים ושושה גרם. ובאופן שיודע בעצמו שיוכל להזהר שלא יבלע מן המים כלום. וכן מותר להשתמש במשחת שיניים כתענית צבור על דרך הנ"ל³⁵. ובתשעה באב אין להקל בכל זה, אלא במקום צער גדול ובתנאי

להרמב"ם כל הצומות הללו חיונן מד"ק, ע"ש, וע' בשו"ת צפתת בדבש סי' לב ובשו"ת אבני נזר סי' תקמ, ובמאמר מרדכי סי' תרפו סק"ב, ואכמ"ל, אבל חיוב שמחת החתן הגי' מן הדין מתקנת משה, וכמ"ש בירוש' פ"ק דכתובות ד"ב ע"ב, ובסו"מב"ם פ"א מה' אבל ה"א, וכ"ש לדי' הרמ"ה שהובא בהרא"ש (כתובות ד), שעיקר שמחת חתן ביום א' מה"ת ע"ש, וגם במילה ראה מה שהאר"י החתם סופר תאו"ח סי' קנח וקנט, ובשו"ת חקרי לב ח"ג מו"ד סי' קנ, ואכמ"ל, אך גם הריטב"א ב"רה יח : ס"ל חתליא ברצו, ואפ"ה כ' מטע"ז דעשה יחיד לא דחי עשה דרבים וצריך להתענות, וע' בתוס' ברכות מז : ודו"ק.

32) ע' שו"ת יביע אומר ח"ב תאו"ח סי' ל, ובסמ"ך.
 33) שו"ת זרע אמת ח"א סי' עה, ושו"ת זוף דבש בועט"י סי' קמב.
 34) לחוש לדי' החולקים ומצריכים התרה, כמ"ש ביוסף אימץ יוזפא סי' תתקנח ותתקנח, ובשו"ת עולת שמיאל סי' פא, ע"ש, ושלא כמ"ש הורע אמת כי המצריך התרה שנה ברואה, וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ב סי' ל הג"ל.
 35) שאע"פ שכ' מרן הש"ע סי' תקס"ז סי"ג שמי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית בת"צ לא כשר למעבד הכי, הרי כ' מרן בש"ע שם סי"ב לענין טעמה (לסכרת י"א בתרא שהלכה כמותם) שאפ"י רביעית בבת אחת יכול לטעום אם יודע בעצמו שיוכל להעמיד עצמו שלא יבלע כלום, וכ' המג"א שלפ"ז צ"ל דהא דסעיף ג' מיירי ביותר מרביעית, וכ"כ הגאון מהר"ש קלוגר בס' החיים לסבר' מרן הש"ע, אלא שכ' דלדידו גס"ל כהרמ"א בסעיף א' להחמיר בטעמה ככל ת"צ ה"ה שאין לשטוף פיו בת"צ, והבגרי ישע כתב המ"ש מרן בס"ג אע"ג חמדינא שרי מי"מ ס"ל דיריש יחסיך על עצמו, ע"ש, ולפ"ז במקום הצורך מוקמינן ליה אדינא, ואע"פ שהגאמר מרדכי סק"ב כ' שלמד מדברי הלבוש דגבי שטיפת פה יש לחוש יותר מן יבא המים בגרונו ויבלע משנה, ע"ש, לפע"ד לי"מ כן מדברי התרומת הדשן סי' קנח (מקוד ד' מרן הש"ע), שהרי סיים, דבתענית יחיד מותר לשטוף הפה אפ"י כיותר מרביעית, ולא דמי לסועם דמתהני אע"פ שטולש, משאי"כ ברוחץ פיו אינו עונה אפ"י ביותר מרביעית,

27) ביאורי הגר"א שם.
 28) כ"ה די' הריטב"א הג"ל, וסנה העלה מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה חיו"ד סימן לא, וכ"כ בס' פרי האדמה ח"ד דמ"א ע"ג, ובס' ברכי יוסף סי' תקמט, וכ"פ בשו"ת זרע אמת ח"ג סי' עז, ועוד, ולאפוקי ממי"ש בשו"ת השמים התרשים סי' צט לדחות די' מהר"י עייאש מההלכה ונעלם ממנו די' הריטב"א והאחרונים.
 29) ע"פ דברי התוס' עירובין מ : בשם ר' יעקב בן יקר, וכ"ה בהגמ"י ובמרדכי סוף תענית, ובאו"ז הל' אבלות ס"ס קמ, ובתהנות אשרי (מ"ק כא), ד"ה והשיב, והרוקח סי' קיג, והטו"ש ע"י תקנט, ועוד.
 30) ע' בשו"ת יביע אומר ח"א תאו"ח סימן לד.
 31) שו"ת בית דוד סי' שמו, שו"ת חבר משה ח"א סי' מא, שו"ת מקום שמואל סי' פ, ועוד.

שיזוהר מאד להוריד פיו למטה שלא יבאו המים לגרונו.³⁶

י. אדם בריא שמתענה, אך עליו לבלוע גוללות וכדורים נגד מיחושי ראש וכדומה, מותר לו לבלוע בלי מים, כל שאין טעם טוב וערב לחיך בתרופות הללו. אבל אם החיך נהנה מהם אין להתיר.³⁷ אולם במקום חולי פנימי אין להחמיר.³⁸

יא. יש אומרים שאסור לעשן סיגריות בימי תעניות צבור.³⁹ ויש מתירים.⁴⁰ והעיקר כדי המתירים. זולת ביום תשעה באב שראוי להמנע מעישון סיגריות, ובפרט בפרהסיא, כדי שלא יסיח דעתו מאבלות היום.⁴¹ ובעת הצורך מותר לעשן גם בט' באב כשעושה כן בצניעא, ובייחוד לאחר חצות היום שעבר תוקפו של האבל.⁴²

ואסיפא דמילתא נסתייע מהתני' ברכות מה גבי הנקתיה אימצא, שאם שותה מים אי"צ לברך, ובשאר משקין צריך לברך משום המתני' מניינה, והי"נ בשטיפת פה אפי' ביותר מרביעית לא חשיבא הנאה, ע"כ, יכ"פ מרן כשי"ע דבתענית יחיד מותר גם ביותר מרביעית, אלמא דשטיפת פה קילא יותר מטעימה, ואם איתא שיש לבזור פן יבלע הי"ל להתמיר גם בתענית יחיד, אי"ו כיון דקים ליה בנפשיה שאינו בילע שפיר דמי, והמאמר מרדכי (שם) עצמו כתב, שלבו אומר לו שמרן בס"ג מיירי רק בס"ב ויהיב"פ וסמך על הנאמר בסעיף א', ע"ש ואע"פ שכל הדרכים בתזקת סכנה שהיא דוחק לו' כן בפ"ד מרן, מ"מ כיון שמהר"ל הל' תענית כ"י שמותר לשפשה גרונו במים בתענית צבור חוץ מט"ב, והיבא להלכה בד"מ, וכן הסכים הא"ר להקל למי שרגיל בכך, נמצא שיש חילקים על התה"ד ומרן בעיקר הדיון, כשאין יותר מרביעית מידא סמכינן להקל, סומניא והגרש"ק הג"ל, ומה גם באימור דרבנן דאזלי לקולא.

36 חיי אדם, והובא להלכה במשנ"ב וכה"ח שם.
37 ע' יש"ת הלכות קטנות ח"ב סי' צז, כתונת יוסף סי' ד, עקר הד"ס אי"ח סי' כט אות לו, וגדולה מזו כ' בשו"ת שם הכהן עצמו יד בשם דברי מלכיאל שאף ביה"כ מותר כה"ג (וצ"ע שם).

38 פשוט דבחולה אי"צ להתענית כלל, ובחולי פנימי ידאי דהוי עכ"פ כחולה שאב"ט.

39 שיורי כנה"ג סי' תקסו, וכ"פ הרה"ג התרי"ף בשו"ת שערי רחמים ח"ב סי' לא ועוד.

40 שו"ת דרכי נועם תאו"ח סימן ט, מהר"א

יב. אסור ללעוס גומי לעיסה (מסטיק) ביום תענית.⁴³ ומסטיק שאין בו שום מתיקות מותר ללעוס.⁴⁴

יג. מי ששכח ואכל ביום תענית צבור, ונזכר לאחר מכן, צריך להשלים תעניתו, ומן הדין אינו צריך להתענות ביום אחר, אלא אם כן עושה כן לכפר על שגגתו, וכגון שהוא בריא ויכול לצער עצמו בתענית שאינו חובה.⁴⁵ ואם נזכר לפני שאכל כזית והפסיק מיד, יכול לומר עננו בתפלת המנחה, אבל אם אכל כזית אע"פ שהשלים תעניתו אינו אומר עננו בתפלת המנחה.⁴⁶

יד. מי ששכח וברך ביום תענית צבור על דבר מאכל, או משקה, יטעם ממנו משהו כדי שיהנה גרונו, שלא תהיה ברכתו לבטלה.⁴⁷

אזולאי בברכ"י סי' תקסו סק"א, שו"ת בית דוד סי' שמג, מאירי אור, (עוד למועד דל"א ע"א), שו"ת זכר ירוסף ח"ד סי' קצח, ועוד.

- 41 ע' בדרכי נועם ושאר אתרונים הג"ל.
- 42 ע' בשו"ת יביע אימר ח"א תאו"ח סימן לג.
- 43 שו"ת אהל משה צו"ג ח"ב סי' ק"ג אות ב.
- 44 ראה באהל משה שם, וכ"כ בשו"ת הלל אומר סי' רעח.

45 ע' בשו"ת תרומת הדשן סי' קנז, ובמג"א סי' תקסח סק"ד, ובשלחן גבוה סי"ס תקמט, ובשדי חמד בין המצרים סי' ב אות כג, ובמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"א תו"ד סי' יד אות ח והלאה, ואכמ"ל.

46 שו"ת זרע אמת ח"ג סי' סב, הע"ע במאמר מרדכי ר"ס תקסח ובבאה"ל שם, ודלא כמ"ש הנהר שלום סי' תקסח סק"א שאף כשאכל כזית יאמר עננו בת"צ במנחה, וכ"פ המשנ"ב שם סק"ג, והכה"ח שם סק"ח, דליתא להלכה, ובפרט שהמשנ"ב תבריה לגזויה בבאה"ל הג"ל, וכן פסק הגאון ר' אלישע דגנור אבי"ד דבנדאד בכתי"י שאפי' בתענית צבור לא יאמר עננו, וכן הורה הגר"ח ז"ל וכמ"ש מהר"ח עזרא רחמים בשו"ת יין הטיב חו"ד סי' ז בשמ"ג ע"ש.

47 שו"ת הלק"ט ח"א סי' רנב, שו"ת נחפה בכסף ח"א סי' ה, שו"ת משפטי צדק למהר"ר שמואל גרמיוזאן סי' מה, וכן פסק מהר"ר שבתי גרמיוזאן (חזו"ן של מהר"ר שמואל) והבא בברכי יוסף ר"ס תקסח, שו"ת אגורה באהלך סי' יד, וע"ע במש"כ בשו"ת יביע אימר ח"ב ח"ב חו"ד סי' ה.

בשחרית ובמנחה⁴⁹. ואם ישכח ולא אמר עננו עד שאמר ברוך אתה ה' (של ברכת שומע תפלה) אינו השאי לומר „למדני תקיד“ כדי שיוכל לתזור ולומר עננו, אלא יסיים תפלתו ויאמר עננו בלי חתימה בסוף אלהי נצור, אבל בין ברכת שומע תפלה לרצה אין לומר עננו דהוי הפסק⁵⁰. ויחיד שמתפלל תפלת ימנה עשרה עם הזרת השלית צבור אע"פ שאומר עמו כל סדר הקדשה אינו אומר עמו עננו בין גואל לרופא אלא בשומע תפלה⁵¹.

טו. המתענה בתענית צבור צריך לומר עננו, בין בשחרית בין ובמנחה, באמצע ברכת שומע תפלה, והותם: „כי אתה שומע תפלת כל פה, ברוך אתה ה' שומע תפלה“. ואינו הותם „העונה לעמו ישראל בעת צרה“, שלא נתקטה חתימה זו אלא לשלית צבור כשאומר עננו בתורה בין גואל לרופא⁴⁸. ובתשעה באב היחיד אומר עננו גם בערבית של ליל ט' באב, הואיל והוא מפסיק מבעוד יום, אבל ובשאר תעניות כיון שאוכל והולך כל הלילה, די שאומר עננו

בבוא ס' תקסה סק"ב: שלענין מעשה אין נדונים לומר עננו בערבית כי אם בשחרית ומנחה בין צבור בין יחיד, עכ"ל, וכ"כ המאמר מרכזי סימן תקנו סק"ג וסק"ד, ובס' תקסה סק"ו. ואמנם החד"א בברכי יוסף ר"ס תקסו כתב: ולדין שאין היחיד אומר עננו אלא במנחה וכו', ולעומתו בשו"ת ויקרא אברהם דף קנז ע"ד כתב שאף בכל ת"צ י"ל עננו גם בערבית ליל הצום, כיון שקבלנו הוראות מרן ע"ש, מ"מ המגת כחברי השו"ג ומאמ"ר, וכ"כ בס' כף החיים ס' תקנו סק"ה וס' תקס"ה ס"ק טוב, ע"ש, וע' בפר"ח א"ח ס' תפ"ט, ובחי' הרש"ש נדרים נט: ובשו"ת יביע אימר ח"א חיד"ד סימן כא, ואכמ"ל.

(50) ראה בשו"ת יביע אימר ח"א חזו"ח ס' כב, ובכף החיים ס' קיט ס"ק כה.

(51) משה משה ס' תשנ"ג, בשם מהר"ל, והאחרונים בס' תקסה.

(48) תוס' תענית יג: ד"ה אלא ש"ע ס' תקסה ס"א. (49) מעיקר הדין מבואר בתשו' הגאונים, שערי ת" שיבה ס' עז, שצריך לומר עננו בערבית שחרית ומנחה בכל הת"צ, וכ"ה בפרש"י שבת כד. בשם הגאונים, אלא שסיים בשם: המ"מ אין אנו רגילים לומר עננו לא בערבית ולא בשחרית, שמא יארע לו אונס תולי ויסעום כלום ונמצא שקרן בתפלתו, וכ"כ התוס' תענית יא: בשם סה"ג, ודחו, ולא נקרא שקרן כיון שהיה בדעתו להתענות ואפי' אקרי אונס אח"כ וכו'. ומ"מ סימו שניהגים שאין יחיד אומר עננו עד המנחה, ע"ש, וע' בהר"ן והרא"ש שבת כד. דס"ל דלא כהגאונים, אלא צ"ל בערבית שחרית ומנחה, והסמ"ג והרוקח ור"י כתבו שהמנהג כהגאונים, ומרן הש"ע ר"ס תקסה ס"ל שיש לאומרו בכל התפלות, ומ"מ נראה הבשאר ת"צ נכון לתוש להרז"ה בעל המאור דס"ל שאין לאומרו, הואיל ואוכל והולך כל הלילה, והיא סברא אמצעית בין הפ"ו, וכ"כ בשלחן

י י נ ו ת

שור - רוזנבוים

למהדרין מן המהדרין
הידועים בטעמים הטוב ובכשרותם

העומדים תחת השגחת הבר"צ

ועד הרבנים של אגודת ישראל

דרשו להנאתכם תמיד יינות "יקבי
המלך" בפרט יין מובחר לקידוש

"רביע אומר"

להגאון עובדיה יוסף שליט"א
(ספרים שנתקבלו במערכת)

אם רשאים לקרות בס"ת ג' גברי בשני וב-
חמישי וכדומה.

בין השאלות התלויות במקום ובזמן יש ל-
להזכיר את הדיון אודות שטרות בספ' ישראל-
ליים, שצולמו עליהם פסוקים מספר ישעיה, (מ'
תוך המגלות הגנוזות) באותיות קטנות מאד,
עד שקשה להבחין בהם אלא ע"י זכוכית מ-
גדלת, ויש בהם אזכרות ה', אם מותר להש-
תמש בהם ואם מותר להכניסם לבהכ"ס ומ'
קומות המטונפים וכן אם מותר לשרוף שט'
רות בספ' הנ"ל עם אזכרותיהן בשעת הוצאתם
מן המחזור. כן הוא דן על שטר כסף בן ה-
לירה ישראלית שעליה צוירה כתובת פסיפס
ובה הפסוק, "שלום על ישראל" אם אין לפקפק
ע"ז מצד שישם הקב"ה נקרא שלום ואין אלו
אלא דוגמאות, אולם ביחוד כוחו גדול בלי-
בון השאלות ההלכותיות שנוצרו כתוצאה מן
התנאים הטכניים החדשים וכך הוא ממשיך
את הדיון בשאלת השמירה בהסקה מרכיזית
בשבת (סימן לד). דוד שמש (סימן לה). ה-
געלת כלי פלסטיק (סימן ח), השמירה בכלי ז'
כוכית העומדים בפני האש (פיירקס) בפסח
(סימן מ"א), השמירה בסיפולוקס (סימן לא-
לב). כתיבת שמות הקדש ע"ג סרט טייפ-ר-
קורד (יו"ד סימן כ, וכו').

המחבר מברר שאלה שהובאה לפניו אם מו'
תר לשמות קפה או טיי עם סוכר לפני תפילת
שחרית, ואם מותר למזוג בו תלב הוא מביא
את הדעות והשיטות השונות ביסודיות ונוטה
להקל, אולם כסעד לדעתו הוא מביא את ה'
המנהג המקובל: ,,ואם הלכה רופפת בידך,
פוק חזי מאי עמא דבר, כי ועינינו הרואות ל'
כמה רבנים גדולים וחסידים ואנשי מעשה,
ששותים הקפה או הטיי בצוקר כשקמים ב-
אשמורת לומר סליחות, וכן העומדים בבית ה'
בלילות, הקמים באשמורת ליל שבת לבקשות,
שותים הקפה או הטיי בצוקר, גם לאחר עמוד
השחר, ויש להם על מה שיסמוכו" הוא הדיון

מאז ומעולם היה מעמד מיוחד לפוסקי ה-
הלכה, המה המשיבים, שנדרשו להביע את דע-
תם דעת תורה, לגבי שאלות מסובכות, שלא
הזכרו ב,,שולחן ערוך", ובנושאי כליו. בשעת
בירור הלכה כגון זו באה לידי גילוי לא רק
בקיאותם העצומה לגלות מקורות להלכות מ-
חודשות, אלא גם גדולתם בתורה להעמיק ו-
להוכיח את הדברים, מתוך השוואות עם סו-
גיות זהות או מתוך דיוקים בלשון הגמרא ר-
ש"י ותוספות, כדי שהדבר יהא ברור כשמלה
לפני לומדי תורה, שלא יוכלו לערער אתרי
פסק ההלכה, ופסקי הלכות אלה משמשים כ-
יסוד לגדולי התורה שבאו אתריהם לגבי ה-
לכות שנתחדשו בדורות הבאים אחריהם.

תפקידם הנכבד של המשיבים ופוסקי ההל-
כה התבלט עוד יותר בתקופה האחרונה עם
ההתפתחות התעשייתית וההמצאות בשטח ה-
מדע, כאשר נדרשו להתאים את המציאות ל-
תורה ולקבוע את ההלכה לגבי ההמצאות ה-
חדשות, לישם הכוונת דרכם של שומרי אמו-
נים, הקובעים את הליכות חייהם לאור התורה
והשלחן ערוך, ואין ברצונם לפרוק עול ל-
התאים את השלחן ערוך להליכות החיים.

מבחינה זו השיבות מיוחדת לספר אשר ל-
פנינו ,,רביע אומר", בחלק הרביעי הולך המ-
חבר בעקבות חלקיו הראשונים, לפתור שא'
לוח שהובאו לפניו, וכאחד מגדולי הפוסקים
בקרוב יהדות ספרד בארץ, מובאים לפניו ה'
שאלות העולות על הפרק בחיי יום יום. כך
למשל הוא נדריש לפסוק בשאלת מושב קטן
שקשה מאד להשיג בו מנין מתפללים בימות
החול, אם רשאים לצרף קטן למנין עשרה ל-
שם אמירת קדיש או קדרשה, וכך נשאל אם
מותר לקנות לחם ממאפיה יהודית שפועליה
אינם נוטלים ידיהם נטילת ידים שחרית כדת,
או בדבר פועלים מסיכמי קום, הנאלצים ל-
התפלל ביחידות, ומתאספים בתפלת המנחה,

קדשינו ותפארתינו, להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו, למנהג תפל של שחוק וקלות ראש.

לפני עלייתו לירושלם שימש כראב"ד ב-קהיר וכמה מהשאלות שהובאו שם לפניו ב-כללו בספרו הגנוחי, כגון מעמדו של אותו שו"ב שאשתו הולכת בגילוי ראש, ואם כי סאן (יור"ד סימן א') הוא פוסק שלא להסיר ממשמרתו, הרי בתשובה אחרת (תאהע"ז) סימן ג') הוא מביא העת גדולי האחרונים אשכנזים וספרדים גם יחד האוסרים לאשה נשואה לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, ואם כי בנידון דידן לאלמנה צעירה או גרושה הוא מתיר ל-צאת בפאה נכרית, הרי הוא מוסיף: „מצוה לפרסם ברבים, לבל תצאנה הנשים הנשואות בפאה נכרית לרשות הרבים, בעוה"ר התחילו מחדש כמה מעדות המזרח לפרוץ גדר ולהקל בדבר, ובתוכן הרבה מגשי ת"ח ורבנים ביש"אל, מתוסר ידיעה בפוסקים, כי אין חכמה ל-אשה אלא בפלך, וילפי מקלקלתא מכמה מ-בנות אשכנז שנהגו קלות ראש בזה, וכבוד ה' הסתר דבר לבלתי גלות קלון הפורצות גדרן של חכמים, שבתוכן נשים חכמות לפי הדור היתום הזה, ואמותינו הקדושות נהגו איסור בדבר, ויש בזה משום אל תטוש תורת אמך", ומכאן שכל אשה יראת ה' הבונה את ביתה חייבת ללכת כעקבות אמה ולא להסתכל על חדשות וכו'.

מכמה תשובות אנו מבחינים כיצד עומדת ושאלת התנוד במרכז דאגותיו הזכרנו כבר את הדיון (ביור"ד סימן א) בשאלת מעמדו של שו"ב שאשתו יוצאת בגילוי ראש, ובתשובה זו הוא מסכם „שהרבה יותר מזה יש לנו לדון בשו"ב"ם או שליחי צבור שמוסרים את בני-הם ובנותיהם לבתי ספר חפשיים, ושהמורים ש-להם אפיקורסים בריש גלי, ומשחיתים נפש הילדים הרכים, וגורמים להם לצאת לתרבות רעה, זאע"פ שגדולי הדור צווחים בכרוכיא על פתגם דנא, לא יטו און למליהם ובאים בסענות שזה הבית ספר יותר קרוב לביתם וכדומה, וזה מוכיח שאמונתם לקויה ויראת שמים שלהם ותורתם מן השפה לחוץ. באשר

לגבי היתר הביקור בגן החיות, כשבשאל אם אין בכך משום חשש הוא פוסק להיתר ומוסיף: „והן עתה ראיתי בס' לקט יושר לתלמיד מ-הרא"י שאמר מהרא"י שלא ראה ארי מימד, לכן הלך בשבת לראות שני אריות שהובאו שם, הרי לפנינו מעשה רב להקל, וכן שמענו על כמה גדולים חקרי לב, חסידים ואנשי מ-עשה, שעשו מעשה בעצמם לבקר בגן החי-יות, וכן עשה מעשה החיד"א ז"ל, וכן נראה עי"קר להלכה והמתמיר יחמיר לעצמו, והשואל מורים לו היתר, ושהכל לשם שמים“.

יש מן השאלות שהמתבר דן בהן, וכל אחד מאתנו נתקל בהן מזמן לזמן, כגון אם מותר לשובר בשבת עוגה או ביסקויט או שוקולד שכתוב עליהם צורת אותיות לצורך אכילה (סימן ל"ח) אם מותר להשתמש במשחת ש-נים בשבת (סימן כו-ל). אם מותר להשתמש בבטריה לבריכת תמץ (סימן מ') אם מותר לסכך הכוכה בנסרים דקים (פלפונים) (סימן מ"ט).

ענין מיוחד יש בבירורים בדבר מעמדה של סעודת סיום מסכתא (סימן י"ג) אם המשתת-פים פטורים מלומר תחנון, אם יש יסוד ל-מנהג שלא לומר תחנון ביום שהנער בר מ-צוה בבית הכנסת בו הוא מתפלל ובנוכחותו, וכן אם מותר להוציא ספרי תורה לקבלת פ"ני ספר תורה כמקובל (סימן ו'), כן הוא דן בדבר המנהג שנהגו לחלק השבע ברכות ב' חופה שכל ת"ח מהקרואים מברך ברכה אחת. „אם נכון מנהג זה לפי ההלכה, והוא מברר להלכה, „אנו בדין יחוייגן סמוכין דקשוט ל-מנהג זה, שנהגו לחלק השבע ברכות לשבעה אנשים על פי דעת מרן וסיעתו נראה דסמ-כינן שפיר בעשה דכבוד תורה להתיר בזה גם לכתחלה“.

מאידך הוא טוען כנגד „רבים עתה עם ה-ארץ, שבעת ששוברים הכוס כל הקרואים מ-מלאים פיהם ושחוק בקריאות, מזל טוב“, ו-החתן עצמו שעושה זאת כמעשה גבורה, לס"יים בזה את טכס הגישואין, ממלא פיו ושחוק על כחו כי רב, והפכו כוונת המנהג היפה ה-זה ושנעז לישם עגמת נפש על חורבן בית

הסיום, ורק לאחר מכן באים לשתות מכוס הסיום ולאכול שם ממה שנשאר מסעודת הסיום, וישנם עוד כאלה שלוקחים עמם מיני תרגימא לבכורות אחרים שלא באו לבהכ"נ בכלל" הוא מברר איפוא אם יש למחות בתוקף באנשים אלו לבלתי עשות כן. לאחר שהוא מביא את כל המקורות המצויים בידינו על תענית זה הוא מסיים לחומרא, ואלה שלא נוכחו בשעת הסיום ובאים רק לחטוף שיריים אין להקל להם כלל".

בירורים יסודיים מובאים בספרו במנהג התפלה והלימוד בבית האבל (יור"ד כו — לה) שם הוא כולל את כל המקורות ההלכתיים בנידון, ומוסיף את המנהגים המקובלים ל- עדות השונות בישראל.

בפתח השער הוא מדגיש, "בתשובות אשר ערכתי בחיבורי זה כקודמית, לא לבי הלך ל" תרוץ משפט עד שיחפשי היטב בספרי רבו- תינו הראשונים והאחרונים, ובתורת קודש ניי- גשתי לבירור הלכה למעשה, ולשרד עמקים במקורות ההלכה בתלמוד וראשונים ואחרונים גמרינן חיפוש מחיפוש".

ואמנם בכל תשובה ותשובה אנו מבחינים ביגיעתו העצומה לבירור כל המקורות האפ" שריים, בבקיאיתו הגדולה בכל תדרי תורה, ולא רק במקורות הלכה, אלא גם בתולדות הגדולים והסיפורים המיוחדים להם, ומנצל את המסורות המוסמכות המצויים בהם לבירור הלכה, כך למשל הוא מביא את המסופר בספר "תולדות אדם" על רבי זלמן אחיו ושל רבי חיים מוולוז'ין שהיה לובש בתי ידים לפני ה- שינה, כדי שיוכל ללמוד מיד בלי נטילת יד ים, ודוחה את ערעורו של רבי חיים אלעזר שפירא ממונקטש על כך (או"ח סימן ב') ו- מחברנו מברר את השיטות שונות בנידון. הוא הדין בשאלת תענית בכורים בערב פסח, ש" הוא מביא את הערעור המיוחד בפי אחד מ- רשמי הספורים לרבי יצחק אייזיק מזידיטשוב, ואת טענותיו הנמרצות של הרב ממונקטש כ- נגדו, ואף כאן הוא מברר את הענין לפי ה- השיטות השונות. בבירור בשאלת הפטרת, ו- ערבה" (סי' ל"ט) הוא מסתמך גם על ספר נדיר

נשאל ע"י הורי ילדים המתגוררים במושב, שקיים בו רק בית ספר חפשי, וכעת נתעוררו להקים גן ילדים ובית ספר דתי, אך מ- פני המספר המועט של הילדים אין באפשר- רותם ללמד את הילדים לבד הילדות לבד, אם מותר ללמדם במחלקה אחת בנים ובנות בצוותא תדא, הוא מציינ, "הנה אמת נכון ה" דבר שע"פ הלכה אין להרשות כלל לבנים ובנות להתחבר ביחד, הן בלימודים הן במ- שתקים, אך הוא מביא דעות ראשונים ואח- רוניים בנידון ובכללן תשובת הגר"מ פיינש" טיין כי, "בשעת הדחק שאין אפשרות להקים בית ספר מיוחד לילדות, וקיים חשש שיתחנ- כו בבתי הספר של המדינה ללא אמונה ח"ו, עדיף שילמדו ביחד עם ילדים בב"ס של ה- ידאים" ואף הוא פוסק, "יש להקל בשעת ה" דחק, קטנים וקטנות ללמד במחלקה אחת, וכל זה בקטנים ביותר שאין להם יצה"ר אבל בילדים שהם עכ"פ למעלה מגיל תשע, ב- ודאי יש להחמיר בכל אופן, והמיקל בזה אין רוח חכמים נוחה הימנו".

אף בספרו זה כמו בספריו הקודמים אינו מסיח דעתו מלעמוד על דעתו שאין הנשים רשאיות לברך על מצוות שהזמן גרמא, שהן פטורות מהן, כגון, שופר סוכה ולולב, וכאן הוא דן (בסימן ז) אם רשאיות ועל כל פ" נים לברך שהחיינו בעת קיום המצוות ההן, ולאחר בירור הוא נוטה גם כאן לשלילה. ב- דרך אגב הוא מוצא מחובתו להטות כלפי ה- נשים המסגירות על הטבילה מטעם המרעצה הדתית, "שנטולות לעצמן להתפאר בהוראות חדשות ומצוות לכולת לברך ברכת שהחיינו בטבילתן הראשונה, ויש לגעור בהן בנויפה, ולהודיען שאין זה מנהג ארצנו הקדושה, ושיש בזה איסור ברכה לבטלה לדעת הרבה גדולים ממתארוונים, ועל הרבנים להודיע לנשים הללו לבל יכשילו רבים באיסור ברכה לבטלה החמור, ומסתמך על הרמב"ם בתשובה ה" החדיד"א, ועוד.

"שהבכורות מתאספים בערבי פסחים לשמוע הסיום מסכתא ולאכול שם כדי לבטל התענית פנהוג, אך ישנם כאלה שאינם באים כלל בשעת

אל קהל הקוראים והמנויים הנכבדים

עקב התובות הרובצים על המערכת, הגורמים קשיים בהוצאת ה-
ירחון ושיפורו, הגנו פונים מבקשה דחופה למאות דקוראים וה-
מנויים שטרם שלמו דמי המנוי, להודרו ולשלוח באמצעות סניפי
בנק הדואר לחשבון „קול-סיני“ 11999 — או ישיר למערכת „קול-
סיני“ ת. ד. 220 ירושלים, את הסך — 5-ל"י — דמי מעו' השנה
עבור 12 הוצרות כולל תמונות רבני ישראל, הכלל דמי המשלוח,
אין באפשרותנו לשלוח גובה, ועל כן נבקש מכל קורא ומנוי לשלוח
את חובו בהקדם האפשרי, בברכת התורה והתורה.
מערכת „קול-סיני“

כל הזכויות שמורות

ירושלים
Jerusalem
P. P.
299

במקרה של אי-ספירה
דמי החזרה מבטחים

שיכון אוריאל

ע"ש ר' אוריאל צימר ז"ל

רחוב הרב משה בלויא ז"ל

הננו לבשר שהולך ומוקם שיכון לזוגות צעירים, דירות בנות 2 וחצי — 3 וחצי
חדרים. הדירות הן יפות ומרווחות בתנאים ומחירים נוחים.
בדבר פרטים לפנות כל יום בשעות אחה"צ במשרדי פאני בנין סנסור
טלפון מס. 23099

אית, יצירת הדורות האחרונים. הרמ"א, שהר-
סיף את הגהותיו לשלחן ערוך של חבי יוסף
קארו, גרם לכך שכל יהודי, באשר הוא שב,
מכוון לפיו את הליכותיו היום וימות. רבי ח-
יים פאלאגי באומיר ורבי יוסף חיים ובבגד
התפלפלו בדבריו של בעל „תתם סופר“ מ.
פרשבורג, וההולכים בדרכי התמידות בפולין
וגליציה, קבעו שעורים בבתי המדרשות ב-
ספר „אור החיים“ על התורה לרבי חיים כן
עטר יליד סאלי אשר במרוקו, וכך נתמזגו ג-
לויות באהלה של תורה.

אמת היסטורית זו אפשרה מחדש בשנים ה-
אחרונות. עדים אנו לתזוין כזה של התלכדות
תורתית רוחנית, כאשר גלויות שלמות, ובהן
בעלות מסורת קדומה רבת יחש נעקרות מ-
ארצות פיזוריהן ומשתרשות בארץ הקודש, ו-
אנו נוכחים עד כמה יש בכוחה של התורה ל-
גשר על פני גלויות שונות ורחוקות זו מזו,
אם יש תוכן נשגב למשג של מחוג גליות,
הרי רק יהדות התורה יכולה להתפרד בו, ו-
לא בשדה ספר אלא גם וביחד באהלה של
תורה, התקרבות זו הולכת ומתגשמת.

ביותר „תבלין למצוה“ לרבי אברהם אהרן פ-
ראג מגדולי ירושלים בדורות שלפנינו, ויש ל-
ראות זאת כהוכחה על מדת יגיעתו של מח-
ברנו לגילוי מקורות לבעיות שהוא דן בהם.
ארכו הדברים ועדיין לא עמדנו אף טפה מן
הים, לעומת השפע הרחני שהמחבר השפיע
עלינו בספרו הגדול המשתרע על ת"ו עמודים,
והכולל ישאלות ותשובות על ארבע חלקי ה-
שלחן הערוך, אולם מתוך מתוך הצצה קלה
בכל עמוד שהוא אנו מבחינים כיצד הצליח
המחבר להשתלט על המקורות המרובים שהיו
לפניו, וביחד ושילוב תורתם של חכמי איכנו
וספרד. וכאן עלינו לציין כעובדה היסטורית
מכרעת, שלימוד התורה ופסקי ההוראה אית-
דו את האומה. הוראותיהם של גדולי התורה
ומנהיגי קהילות ישראל ממזרח וממערב, מו-
רי הלכותו ומאורי הליכותיו יצרו יחד משטר
חיים יהודי על פי התורה, ראשי ישיבות לי-
טא ופולין פנו כולם להלכות הרמב"ם הספרדי
ותלו בו את יתדותיהם הן בשיטת ה„חילוד
קים“ שהתפתחה בישיבות פולין לפני שלוש-
ארבע מאות שנה, והן בשטח הלמוד הליט-